

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 9
2018.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 116.000 прописа, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

1. Немањина бр. 22-26,
телефон: 3616-296, 363-1620, 363-1104, 3613-734/лок. 1620 и 1104

или електронски: **biblioteka@uzzpro.gov.rs**

Главни и одговорни уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs

Технички уредник: Јелена Васиљевић, организатор пријема и евиденције захтева корисника

Сарадници: Гордана Јуришић, документалиста
Смиљана Павков, документалиста
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Лепосава Милановић, оператер припреме података
Радмила Тубин-Михајловић, оператер припреме података
Дејан Станојловић, оператер за системе базе података

Лектор: Смиља Богдановић

Коректор: Јелена Васиљевић

Компјутерска обрада: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења и Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22-26

САДРЖАЈ

- 1.** Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
- 2.** Списак претплата на дневне листове, службена гласила и часописе
- 3.** Преглед старих публикација
- 4.** Преглед нових књига
- 5.** Листа најчитанијих књига

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Укази о додели одликовања, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Јужноафричкој Републици, Божина Николића, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Француској, Рајка Ристића, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије при Сталној делегацији Републике Србије при УНЕСКО у Паризу, Тамаре Раствовац Сиамашвили, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Француској, Наташе Марић, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Мађарској, Ивана Тодорова, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Пословник о раду Етичког одбора Високог савета судства, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Одлука о оснивању Координационог тела за успостављање заједничког граничног прелаза Прешево–Табановце, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Одлука о измени Одлуке о броју судија у судовима, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Одлука о изменама Одлуке о броју заменика јавних тужилаца, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Одлука о измени Пословника о раду Високог савета судства, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Правилник о ближим условима и начину спровођења принудног удаљења странца из Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Правилник о ближим условима за одобрење привременог боравка, изгледу захтева за одобрење привременог боравка, изгледу и начину уношења налепнице привременог боравка у страну путну исправу, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Правилник о ближим условима за одобрење сталног настајења, изгледу захтева за одобрење сталног настајења, изгледу и начину уношења налепнице сталног настајења у страну путну исправу, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Правилник о измени Правилника о начину обављања појединачних полицијских послова, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Решење о одређивању бирачких места за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 4. новембар 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2018

Стратегија за борбу против високотехнолошког криминала за период 2019–2023. године, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2018

Службени лист Града Београда

Решење о одређивању овлашћеног лица за поступање по захтеву за слободан приступ информацијама од јавног значаја, Службени лист Града Београда бр. 78/2018

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о утврђивању посебних износа који се плаћају за време трајања „Дечје недеље“ у 2018. години, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Уредба о измени и допуни Уредбе о планирању и врсти роба и услуга за које се спроводе централизоване јавне набавке, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Уредба о престанку важења Уредбе о безбедносној заштити трговачких бродова и лука отворених за међународни саобраћај у државној заједници Србија и Црна Гора, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Одлука о измени и допуни Одлуке о образовању Комисије за давање предлога Влади за претходну сагласност за отуђење грађевинског земљишта у јавној својини по цени мањој од тржишне цене, или без накнаде, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Одлука о измени Одлуке о висини посебне накнаде за употребу јавног пута, његовог дела и путног објекта (путарина), Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Одлука о висини минималне цене рада за период јануар–децембар 2019. године, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Одлука о изменама и допунама Одлуке о распореду и коришћењу средстава за суфинансирање јединица локалне самоуправе за израду пројектно-техничке документације у 2018. години, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Одлука о о изменама и допунама Одлуке о условима отварања и начину вођења девизних рачуна резидената, као и динарских и девизних рачуна нерезидената, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Одлука о измени и допуни Одлуке о ближим условима и начину отварања, вођења и гашења текућих рачуна, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Одлука о садржини, роковима и начину достављања података о међубанкарским накнадама, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Одлука о допуни Одлуке о седишту Управе царина, оснивању, почетку и престанку рада царинарница, царинских испостава, одсека и реферата, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Одлука о утврђивању стопе редовне тромесечне премије осигурања депозита физичких лица, предузетника, микро, малих и средњих правних лица за 2019. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2018

Одлука о висини накнаде за рад председника и чланова Комисије за азил, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Правилник о посебним елементима процене ризика, учесталости вршења инспекцијског надзора на основу процене ризика и посебним елементима плана инспекцијског надзора у области туризма и угоститељства, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Правилник о допуни Правилника о облику, садржини, начину подношења и попуњавања декларација и других образаца у царинском поступку, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Правилник о изменама и допуни Правилника о подели моторних и прикључних возила и техничким условима за возила у саобраћају на путевима, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о изменама и допунама Правилника о техничком прегледу возила, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о измени Правилника о условима које мора да испуњава привредно друштво, односно огранак привредног друштва или средња стручна школа који врше оспособљавање кандидата за возаче, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о мерилима на основу којих може да се одступи од заједничких основних стандарда обезбеђивања у цивилном ваздухопловству, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о допуни Правилника о условима за обављање делатности друштва за управљање инвестиционим фондовима, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о изменама и допунама Правилника о надзору који спроводи Комисија за хартије од вредности, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о изменама и допунама Правилника о платама и другим примањима запослених у Министарству финансија – Пореска управа, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Правилник о измени Правилника о утврђивању Плана вађења речних наноса за период од августа 2017. до августа 2019. године, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2018

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Покрајинска уредба о грађевинском земљишту у јавној својини Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 42/2018

Покрајинска скупштинска одлука о Покрајинском антикорупцијском плану, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 45/2018

Покрајинска скупштинска одлука о доношењу Програма имплементације Регионалног просторног плана Аутономне Покрајине Војводине за период 2017–2021. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 45/2018

Одлука о утврђивању вредности дозвола за привредни риболов и риболов „бућком“ за 2019. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 45/2018

Правилник о поступку избора јединица локалних самоуправа за израду анализа потенцијала за енергетску санацију објеката основних школа и предшколских установа, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 44/2018

Службени лист Града Београда

Решење о измени Решења о одређивању локација центара за сакупљање отпада – рециклажних центара и трансфер станица на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 80/2018

Програм коришћења средстава Буџетског фонда за енергетску ефикасност града Београда за 2018. годину, Службени лист Града Београда бр. 80/2018

Измене и допуне Програма коришћења средстава Буџетског фонда за заштиту животне средине града Београда за 2018. годину, Службени лист Града Београда бр. 75/2018

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Закон о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2018

Закон о професијама од посебног интереса за Републику Србију и условима за њихово обављање, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2018

Одлука о изменама и допунама Одлуке о највишим ценама лекова за употребу у хуманој медицини, а чији је режим издавања на рецепт, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о измени и допунама Правилника о утврђивању цена за лабораторијске здравствене услуге на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Правилник о изменама и допунама Правилника о садржају захтева и документације, као и начину добијања дозволе за стављање лека у промет, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о измени Одлуке о посланицима у радном односу у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 44/2018

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Закон о изменама и допунама Закона о високом образовању, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2018

Одлука о оснивању Агенције за квалификације, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Правилник о обављању друштвенокорисног, односно хуманитарног рада, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Правилник о ближим условима за организовање, остваривање и праћење исхране ученика у основној школи, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Правилник о издавању нискотиражних уџбеника, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Правилник о општинском савету родитеља, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Правилник о одређивању научних и стручних организација за обављање стручних послова, као и о начину прибављања и достављања стручног мишљења, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2018

Решења о додели националног спортског признања, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Решења о додели новчане награде за спортске резултате, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2018

Решење Владе Републике Србије о стављању ван снаге Решења о обустави од извршења дела Ближих критеријума за закључивање уговора о раду наставника након 65. године живота, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2018

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Покрајинска скупштинска одлука о броју и просторном распореду јавних средњих школа на територији Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 45/2018

Службени лист Града Београда

Обавештење Завода за заштиту споменика културе Града Београда о евидентирању добара која уживају претходну заштиту: Крунски венац (општина Врачар), Службени лист Града Београда бр. 77/2018

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Коефицијент за израчунавање висине месечне закупнине за коришћење станова, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2018

Индекси потрошачких цена за август 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2018

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом исплаћеним за јул 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2018

Службени лист Града Београда

Показатељ потрошачких цена у августу у 2018. године, Службени лист Града Београда бр. 81/2018

2

СПИСАК ПРЕТЦЛАТА НА ДНЕВНЕ ЛИСТОВЕ, СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2018. ГОДИНИ

ДНЕВНИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

1.	АЛО
2.	БЛИЦ
3.	ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ
4.	ВРЕМЕ
5.	ДАНАС
6.	ИНФОРМЕР
7.	КУРИР
8.	НЕДЕЉНИК
9.	НИН
10.	ПЕЧАТ
11.	ПОЛИТИКА

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	ЛИПАР: часопис за књижевност, језик, уметност и културу
2.	РС PRESS
3.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
2.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
3.	БИЛТЕН МИНИСТАРСТВА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
4.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
5.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
6.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
7.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Изразећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посредни књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектуру свима онима који желе да се стручно усавшавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа.

За овај број издајамо:

- 1. Српска краљевска академија: Живот и обичаји народни, Београд: 1925.**
- 2. Јован М. Павловић: Неимари Југославије, Београд: 1934.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК
КЊИГА ТРИДЕСЕТ ДРУГА

ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ЖИВОТ
И
ОБИЧАЈИ НАРОДНИ

КЊИГА 14.

РАЗЛИЧИТА ГРАЂА
ЗА НАРОДНИ ЖИВОТ И ОБИЧАЈЕ

УРЕДИЛИ

Др. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

И

Др. ВЕСЕЛИН ЧАЈКАНОВИЋ

БЕОГРАД

ШТАМПА ЗАДРУГА ШТАМПАРСКИХ РАДНИКА „РОДОЉУБ“, КНЕЗ МИХАИЛОВА 3

1.25.

Б) ПИЋА

Народ, у Ђевђелијској Кази, није тако склон пићу. Оно свуда има пијаница, који су изгубили и здравље и имање, али то су изузетци.

И данас, када кафане ничу као печурке и по селима, ипак сељак врло ретко улази у кафану. Па и кад уђе, некако се нелагодно осећа, — као да му ту није место. Чуо сам много пута где сељак, кад га неко понуди, каже: „Ајде, море, нија несме за каване“. Они држе да су кафане за људе из вароши и за чиновнике. У многим селима, у кази, и данас нема кафана, а у многим опет, кафана им је сеоски дућан, где купују гаса и шећера, па се ту продаје и ракије. По таквим дућанима, или испод њихових стреха, они седе поред зида, па један поручи за металик ракије, сипа је у стакло са шупљим шрафићем и после се сви ређају. Када ту попију, онда поручи други, али да се сви изређају поручујући, никада се не дешава. Обично поручује онај који је најбољег стања или који је тог дана свршио неки важан посао, па да људи кажу: *ајарлија*.

Највише кафана има у Богданцима, Стојакову, Богородици, Мачукову и Сехову. У другим селима обично дућани замењују кафане. И у побројаним селима, ма да су људи отреситији, јер врло често се мешају са варошанима, сељак радије поручује кафу него ли ракију. Па и ако поручи, остане при једној чаши. По кафанама, у горе побројаним селима, налазе се ова пића: ракија (обично од шпиритуса), вино, коњак (обично грчки), амер (француски), фернет бранка (талијански), кафа, чај, боза и шербет.

При раду слабо пију. Пре него што пођу на посао, попију по једну чашицу, а пре вечере и по две, само ако има.

На даћама такође слабо пију. Како који дође да припали свећу, он се послужи и ракијом и кафеом, али само по један пут. Не памти се да је се неко на даћи, или приликом неке сахране, олио. На даћама се у опште пије толико, колико да се каже „Бог да прости“.

Док се на даћама сматра за неучтивост опити се, а радним даном за *зијан* (штету), дотле празником, особито зими, пије се *биз исай* (без рачуна). У колико год кућа уђу, толико пута по 3—4 чашице попију ракије и по једну шољу кафе. Ако има више кућа тог дана да се посети, онда се мање у појединим кућама пије; ако ли нема много *вижити*, онда тешко оној кући у којој заседну. Јер је обичај да докле год гости седе, једнако да се послужују.

Ракију пију и пре кафе и после кафе. Пре кафе пију „да са утворе п'т за кааве“ а после кафе: „да се кааве путисне!“ Тек нађу изговора.

Радним даном опити се велика је срамота, и узима се као пример неваљалства и распикућства. Празником пак опити се сматра се као случај, који се може свакоме десити.

Ако се сиромаш опије, обично га исмејавају и кажу: „Ох, ох! ка виде ракија“, и „Уф уште да си туре!...“ „Да ли знаје ракија ка са пије?!...“ „Санким увчера он ракија е пијал, па да знаје ка са пије.“ „Има посно срце, па за тоа сус кулај са упијве, ракијта скоро гу фашкје“.

Ако се опије богаташ, блаже се цени: „Ка е направил глава!“ „Кејfliја је“: (Весео је, што значи, није пијан). „Е, касавет (брига) ки бере за нешто, па да не пије!“ И векут (уживање, у овом смислу) и ракијта негуви са! „Ајде море да ли утре на урајне или на купајне ки оде, па да бере касавет!“

Народ држи да пиће чини добро само онда, када се узима у мањој мери. Вино је, кажу, корисније по здравље него ракија. Народ верује да ракија одузима умор, те је после умора и радије узима. У многим случајевима узима се као лек. Особито када неког стомак чупа, боли гуша (грло, крајници), када осећа зиму, грозницу, ит.д. Много се ракије употребљава и за трљање са љутим паприкама, црним бибером, канфором ит.д.

Ракнију пију само мушкарци. Старе жене по мало, а младе, невесте, девојке, деца (женска и мушка) — никако. Што је човек старији, тим више стиче права на ракију. Због

тога и кажу, када се неки старац опије: он је стар човек, и да се опије — није срамота.

У Ђевђелијској котлини не производи се ракије ни толико, колико је потребно за казу. Ранијих година производило се више, али сада виногради су скоро сасвим иотамањени, и то све због дудова (*црнички*).

Са стране се доноси из Гуменце, Јенице-Вардара, Негуна, Једрена, из Грчке и са Самоса (острва).

У овој кази, као и у свој Маћедонији, особито се много троши шпиритусна ракија. Ова се ракија доноси из Солуна. А многи доносе шпиритус па га прекувавају у Ђевђелији.

Раније, када је било више винограда, пиће се чувало по бачвама у кући или *куришници*, т.ј. згради, у којој се чувају: гроздарско курито, каце (грбле) и бачве. Ко га нема за бачве, он га чува по *бурилима* (бачве од по 50—80 ока). Данас се обично чува у боцама, по долапима.

Обичаји при пићу. — Ранијих година људи су се крстили пре него што попију чашу вина или ракије. Још раније, како причају, чак и капу су скидали, али данас не само да се не крсте, него и капу *насиране* (накриве) када попију 3—4 чаше. Данас се крсте једино на свадби и по службама, и то свега једаред, када започињу да пију вина за софром.

Благушувајна (благосиљање) одржало се и данас. Али и њега практикују више старци него ли млађи нараштај. Млађи обично кажу, ако је неко старији пре њих благосиљао: „Ка риче старјут, така пека биде!“ А, ако се трефи да они прво започињу са благосиљањем, онда се одмах ограда са: „Јас не знам да благушоувум“, и онда кажу: „Ка е арно Госпуд нека даде и да *на* (нас) чувс уд лошо“. А ако су при неком послу онда кажу: „Што работме (или работиме), ајарлија пека биде“. Пре Божића или Ускрса кажу: „Сус здраве и касмет Бужикј; или Вилигдин да прачекме“. Или: „Сус здраве нова година да прачекме; сус здраве Бужикј да испратме“ ит.д.

Ко уме добро да благосиља т.ј. да ређа и моли Бога за пуно које шта, за таквог кажу: „Е за кум си руден“, јер се од кума понајвише на свадби изискује да уме благосиљати.

Пре него што човек дотакне чашу до усана, а пошто заврши благосиљање, каже: „Здра' ми си“ (здрав ми си), а остали сви одговарају: „Спулај ми ши“. А када попије ракију

или вино, па и кафу, кажу сви: „*На здраве*“, а он одговара: „*На здраве да имиш*“, или, „*Па здраве да имите*“.

Има људи који имају обичај, када кажу „*Здра ми си*“ да мало из чаше проспу на земљу и онда кажу: „Бог да просте!“ Ту се подразумева да он то сипа за умрле, па и каже: „Бог да их прости“. Чешће пута одасипљу, али и ништа не кажу, јер се већ разуме, ради чега се то ради.

Наздрављају обично на крштењу и свадби. Па и тада више благосиљају и желе од Бога, него ли што наздрављају.

Човек који пије зове се: пијница, сарфош (турски), цукало, жљокало, цврцкало, лош уј, и т. д.

За оног који много пије кажу да је *суе ракија зайојин*, т. ј. у место млека, када се родио, прво су му дали ракије; или кажу: „Дробут му е изгурен“, или „Срце му е изгурено уд ракија“.

За љуту ракију кажу: „љута, куту оган“, „куту пламин“, „жив пламин“, „утрова“, „фармакј“, „дробут да ти изгоре“, „дробут да т'са пунаре“ и т. д. — За слабу кажу: „мека“, „куту вода“, „војчка“, „за жени ракија“, „женска ракија“ итд.

Израке и приче о пићу и пијанству

У опште о пићу се не изражавају добро. Пијанство сматра се као порок, који врло штетно утиче не само на појединце, него и на целу породицу. Особито ако је домаћин пијаница.

Постоји једна прича о пијанству, која гласи: Отац је саветовао сина да не пије, али син се није могао никако оканити. Онда га отац замоли да га бар у овоме послуша: никад пијанку са друштвом да не започиње, него тек после једног сата да оде у друштво. Син је послушао, оца и још прве вечери увидео да му ту није друштво; јер, његови другови, који су пре тога већ читав сат пили, били су се опили, и изгледали су му врло несносни и смешни. После тога одрекао се пијанства.

Врсте пића

1. **Вино.** — Вино граде једино од грозђа. Када се грозђе набере, сипа се у велико дрвено гроздарско корито, које хвата по 40—50 товара. Ту се грозђе прво мотиком исече, и то

како се који товар донесе, а после се ногама газе. Када је корито велико, онда газе по двојица или тројица од једном. Када се добро изгази, оставља се да *правре*. Али и тада, сваког дана по три пут газе: у јутру, у подне и у вече. Када шира проври, онда се точи у бачве. На овај начин добија се *црно вино*. Ако се жели *бело*, онда се из једне бачве *прашочуве* у другу, и то десетину пута, у размацама од по 24 до 48 сати, и онда се добија на тај начин *бело вино*. Овде се више троши црно вино. Када се вино остави на миру, онда му се по површини хвата нека као кожа, коју зову: *кушуља*. Ову кушуљу не смеју дирати и цепати, јер, кажу, може вино да *скисне*. Да би било вино *дубело*, (густо) ранијих година метали су му *пичено мендо* (камен лискун), али од тог камена удара у главу, те га сада не употребљавају.

2. **Ракија.** — Од ракија овде производе само комовицу или како је зову: *куминарка*, а неки *груздарка*. Бакали опет прекувавају шпиритус и од тога добијају ракију, коју зову: *шпирито ракија*. Прву више цене него другу. Ракију *варе* (пеку) на овај начин: када се вино *прашочи* и остане само *кумијна*, онда сипају у њу мало воде, колико да се не осуши, и њоме пуне казан. Казан се напуни више од половине комином, а за тим се наспе од оне воде, што је цеђена од комине, да буде у казану чорбасто, да не би загорело. Сад се поврх тога сипа *аласон*, који даје нарочит мирис ракији и од кога постаје бела, када се у њу сипа воде. Неки поред *аласона* међу и коре од *калинке*, да буде ракија жута, зелене гранчице од јабука да добије коњак боју, *букувске* паприке, да буде љута, веће, да буде *миришљава*, *чам сакз* (бела смола) да лепо мирише; а неки и чворове од чамовине. Када се све ово набаца, онда се казан заклопи капаком и по рубу замаже тестом од брашна и пелела, да пара из казана не може напоље.

Прва ракија што протече зове се *прашона*. Она се одвојено чува за лек. За њом долази „ракија“ а после 10—12 ока зове се *цајки*.¹

Сем вина и ракије, и оних алкохолних пића која долазе из иностранства, употребљавају се и ова:

¹ Ракија од шпиритуса пече се на исти начин као и од комине и са истим додатцима. Неки, да би мирисали на комовицу, при печењу сипају 3 до 4 ока комовице ракије.

1. **Боза.** — Њу праве алваџије и продају је на оку по 0,15—20 пара дин. Самеље се бело просо, мете се у кацу и налије се водом да престоји 24 сата. У кацу се сипа и маја, од бозе. После тога оцеди се на сито, и боза је готова. Боза може бити *блага* и *кисела*. Колико нише стоји боза, толико је више кисела. Боза се уз ускршњи пост једе и са хлебом.

2. **Кафе.** — Загреје се вода у цезви и чим проври мете се у њу шећер, а после тога одвоји се нешто воде у фиљдану а у цезву се мете кафа и промеша. Сад се цезва понова мете уз ватру, и мало после кафа *збуне*, цезва се извуче из ватре и одмах се сипа у њу она вода из фиљдана. Она пена која се нахвати на површини кафе зове се *кајмак*. Овде се не чека да кафа проври у цезви, него се сипа у фиљдан онако са првом пеном.

3. **Салеп.** — Салеп се прави од корења салеповог. Загреје се вода у цезви или ђумчету и чим проври, одмах се сипа млевено, као брашно, салепово корење, и кува се. Када се вода здебели и постане кашаста, онда се скида с ватре. Још док вода ври заслађује се. Када се салеп сипа у чаше, онда се посоли и *исијошом* и *канелом* (циметом) ситно истуцаним.

4. **Чај.** — Овај чај који се виђа по трговинама од скора је почео да се употребљава. Раније су употребљавали *пољски чај*, нека жућкасто зеленкаста трава, која расте по шумама и речним обалама. Кува се и овај пољски као и купљени чај. Загреје се вода и чај се попари, после се процеди и, пошто се заслади, пије се. Чај се употребљава и као лек противу кашља и назеба.

5. **Циџербег.** — Загреје се вода, угреју се машице, узме се парче шећера и притискује њиме по врелим машицама. Од шећера кацљу жуте капље у воду, које је обоје жућкасто-црвено.

6. **Уд кужурци вода.** — Од рокчића, пошто их скувају, добија се нека црвенкаста водица, која се употребљава зими место чаја. Загреје се вода и мету се *кужурци* у воду да се кувају. После тога кужурци се ваде, а вода, пошто се заслади, — пије.

По кафанама у вароши и по селима, као што су Богданце, Стојаково, Богородица, Мачуково и Сехово, продају се, лети, и пију разни шурупи од вишања, кајсија, бресака, од ружиног лишћа и т. д.

Пића, која се употребљавају и као јела и као зачин јесу:

1. **Расол.** — Види припрема зимнице.

2. **Уцет.** — Уцет се употребљава и као јело (таратор и т. д.) и као зачин (кисала каша и т. д.) Сирће се добија на овај начин: Када се оцеди вино од комине, напуни се њоме корпа, или каца и мете поред ватре, да се полако, постепено, *шопли* (греје) и *зайали*. Када се комина сасвим *зайале* (угреје, и удара на сирће) онда се *гасе*, т. ј. меће у кацу и прелије водом. Та вода одмах постане сирће, само што одмах није тако љуто, него треба да прође извесан број дана.

ПОГОВОР

Кроз сва времена, прво и најглавније људско занимање било је тражење и добијање хране. Ни животиње не могу без хране, али између животињске и људске хране су огромне разлике. Једна од битних је у томе што животиње једу хранљиве материје онакве какве их сама природа даје, за човека пак то није довољно. Нема ни једног народа на земљи чија би се *сва* храна састојала само из сировог хранљивог материјала, онаквог какав је из природе. До душе многи се природни производи могу јести и сирови, онакви као што су: воће, биље, корење; али нема случаја да се човек искључиво тако сировом храном храни. Неки ретки северни народи, као што су Ескимии и Чукши, истина једу месо од северног јелена и од рибе и потпуно сирово, али га они и дробе и конзервирају, а сем тога они своју биљну храну увек кувају. Црногорци истина често „дохвате из расвореног брава лој око бубрега, па га онако пријесна смотају и поједу“,¹ али то није ни њихова искључива ни свакидашња храна, већ изузетна посластица; другу храну морају приправљати за јело. Човек, дакле, свуда, и на ма ком ступњу културе био, справља своју храну, било да је туца, или кваси, кисели, суши, пече, кува, зачињује, или је приправља на други који начин. Справљање пак хране код културних народа захтева многоструко, често врло компликовано, знање. Због тога се слободно може рећи да и храна представља културу и њену висину код сваког народа.

¹ В. М. Г. Медеаковић. *Живот и обичаји Црногораца*. Нови Сад 1850., стр. 154.

Какву ће храну имати који народ било би природно да зависи од природе земљишта на коме живи. Међутим, човек се не ограничава увек само на своју околину, већ набавља себи потребе за храну и из далеких, често и врло далеких, области. Ни у погледу справљања хране човек се не ограничава само на искуство своје средине, већ прима и искуства са сваке стране, најобичније са оних страна и из оних крајева, који су му најближи. На тај начин, у храни једне друштвене заједнице, била она мала (племе), или велика (народ), може се видети и њена култура, до које је дошла сопственим искуством, и туђа, до које је дошла позајмицом од других људских заједница и народа. Да би се ово јасно видело није потребно да идемо даље од нашега народа, у коме, сем чисто наших јела, са нашим именима (печење, вариво, зељаник, јајчаник), имамо и туђих јела са именима: грчким, турским, немачким, талијанским, француским и другим. Да би се могло проучити каква је култура нашега народа у погледу јела и пића и начина њиховог справљања, шта је у њој наше, шта је дошло утицајем других народа и како у томе стоје поједини наши крајеви, Српска Краљевска Академија обратила је пажњу и на јела и пића у нашем народу, и до сад им је посветила већ две књиге свога *Етнографског Зборника*¹⁾. У овој књизи посвећује им још два прилога, из два наша краја: један из Среза Бољевачког од пок. Саватија М. Грбића и други из Ђевђељске Казе од Г. Стевана Тановића.

Оба рукописа добила је С. К. Академија још пре Балканског Рата. Оба су рађена по моме упуству, које је и овде наштампано у Предговору, испред првог рукописа. И ако је по овом упуству забележено пуно ствари, често и детаља, о нашим народним јелима и пићима, ипак је остало још понешто што је требало распитати и забележити. То, до душе, није ни ушло у упуство, било што ми онда, кад сам га писао, није пало било на памет, било што сам мислио да ће га се скупљачи лако сетити. Ради нових скупљача грађе о нашим народним јелима и пићима, ја ћу овде староме упуству додати још неколика питања и нагласити још неколике ствари, за које их молим да их не пренебрегну у своме послу и да их на ономе месту, где је логично да дођу, што пажљивије забележе. Те су ствари у овоме:

¹⁾ *Српски Етнографски Зборник*, књига II, (1896) и књига X (1908).

Храњење одојчади. — Кад се дете задоји први пут и како? Да ли се при томе што врача? Кад се деца одбијају од дојења и зашто? Како се одбијају? Има ли при томе каквих обичаја? Да ли се деца хране и другом храном за време дојења? Чиме се и како се хране? Ко треба први пут да их захрани?

Заветовање од јела и пића. — Има ли заветованих особа од извесних јела и пића? Зашто и како се врши заветовање? Има ли заветовања да се извесних дана, или читавих недеља, пости, или да се једноничи, или да се тримири? Има ли заветовања да се извесних дана ништа не једе?

Уздржавање од извесних јела. — Има ли привременог уздржавања од извесних јела, на пример за време трудноће, болести, извесних радова, или иначе? Зашто се врши то уздржавање? Има ли крајева где се извесне ствари не једу до извесног времена (на пример: млади јагањци и млечни производи до Ђурђева-дне; воће док се не подели и слично)? Има ли животиња које се у дотичном крају не једу, и ако се у другим крајевима једу? [У Црној Гори, на пример, не само што се пуж не једе, но се сматра за увреду кад се коме каже да поједе пужа]. Има ли животиња које се не једу, само им поједини делови служе као лек? [У Ваљево се корњача не једе, али се њена крв даје противу великога кашља]. Има ли крајева где се не једе кравље млеко или друго што, што се иначе свуда једе? Има ли делова од животиња и биља који се једу и употребљавају као лек? [У Беранима дају деци јаја од петла као лек противу великог кашља. У Алексиначкој Морави распоре живог голуба, изваде му срце и дају болесницима од срца да га прогутају].

Постови. — Кад се све пости и зашто? У ранија времена постови су држани врло строго. Шта се о томе прича? [Прота Матија Ненадовић прича како је Ђорђе Крстивојевић, кмет из Забрдице, говорио кнезу Пеји: „Чујеш, кнеже Пејо! Да овај прста рекне: Ђорђе, једи месо у петак и среду, — ја ћу јести, а камо ли нећу Турке тући“].¹ Једноничење. Ко, кад и зашто једноничи? Тримирење. Ко, кад и зашто тримири? Како се држе постови данас? Зашто? Шта народ о томе прича? Ако се постови не држе, сматра ли се да то има рђавих последица?

Нарочити оброци. — Да ли се по некад једе поред реке? Једе ли се некад на гробу? Сем о Божићу, једе ли се још кадгод на слами? Кад све треба да буде на трпези што више и што различитијих јела [Бадњи Дан, Даћа, Задушнице]. Зашто? Шта се све од јела не сме бацити, већ се мора дати животињама или живини да поједе и зашто? Која се јела не смеју дати животињама и зашто?

Храна за болеснике. — Даје ли се болесницима иста храна, која се даје и здравима, или се за болеснике справља нарочита? Ако се справља, да ли се справља за све болести подједнако, или то зависи од тога каква је болест? Ако је за све болести подједнака, онда рећи у чему се састоји. Ако је за сваку болест различито, онда рећи шта се за коју болест справља.

Храна чобана. — Њу у много случајева спремају сами чобани, наравно кад су ван куће. Она се по саопштењима Г. С. Тројановића,² спрема на врло

¹ Мемоари, стр. 82.

² С. Е. Зборник II, 35, 54.

прост и примитиван начин, готово без судова и других потреба. Описати како се шта спрема.

Дуван и бурмут. — Пуши ли се много у дотичноме крају? Пуши ли се на лули или се праве цигарете? Кад се почиње пушити? Сматра ли се пушење као непристојност? Пуше ли млађи пред старијима? Кад почињу да пуше пред њима? Како се приправља дуван за пушење: да ли се сече, крижа, ситни? У чему се дуван носи? У чему се завијају цигарете (папир, хартија, шаша од кукуруза)? Чиме се пале луле или цигарете? Нуде ли људи један другога дуваном? Сматра ли се као увреда ако ко не прими? Да ли пушачи остављају дуван, зашто и на који начин? Уздржава ли се свет од пушења неко време, на пример за време поста или иначе? Зашто? Шта се све верује и прича о дувану и о пушењу? Пуши ли се што друго у место дувана? [У Херцеговини у место дувана пуши сиромашан свет „стучену цимну од кртоле“].¹ — Шмрче ли се бурмут? Кад се почиње шмркати? Сматра ли се шмркање за непристојно? У чему се носи бурмут? Да ли се купује или га сам народ гради? Ако га гради сам, од чега га и како гради? Нуде ли један другога бурмутом? Сматра ли се као увреда, ако ко не прими? Шта се све верује и прича о бурмуту и шмркању? — Употребљава ли се опиум? Ради чега и како се употребљава?

На послетку, треба се постарати па изнети што је могуће више корисних детаља, који се односе на старину појединих јела, пића, судова, посуђа, која се употребељавају око справљања и чувања јела и пића, или при оброцима. Многа су јела и пића у народу од скора, на пример супа, пиво. Од кад су ушла у употребу и како? Исто су тако од скора и поједини судови, на пример судови од блеха, тањира. Виљушка је исто тако у употреби од скора. Кад је од прилике, ушла у употребу? Употребљавају ли је сви у кући? Употребљавају ли је сваки дан, или само о празницима и кад има гостију. И тако даље. Сваки користан детаљ биће добро дошао осветљењу питања о храни и пићу у нашем народу.

Једење земље. — Има народа код којих се једу извесне врсте земље. Такав појав назват је у науци *геофагија* (једење земље). Геофагија је констатована у свима крајевима света: у Сенегалу, Персији, у Азијском Архипелагу, Индији и Јужној Америци. На пијацима на Јави продају се мали четвртасти комадићи или фигуре од печене иловаче, који се тамо зову *амјо* и који се врло цене, особито међу трудним женама. Слично је и у Калкути. У Перу трговци путници продају фигурице од земље за јело. Индијанци у Боливији једу некакву белу иловачу, коју зову *паса*. У Јужној Америци се свуда земља употребљава за јело. Тамошње жене држе да једење земље даје свежу и деликатну боју лицу. Геофагија постоји и у многим земљама у Европи, нарочито у Шпанији.

Има ли примера да се и у нас једе земља? [По једном приватном сазнању, овде у Београду, земља се једе у Босни; али ми извештач није

¹ Л. Ђ. Поповић, *Погибија Смаил-аге Ченгића*, стр. 18.

знао рећи ништа детаљније. Каква се земља и зашто се једе? Ко је једе и кад? Да ли је то у вези са каквом потребом, или је у вези са обичајима и веровањима?

Људождерство. — Има народа који се хране и људским месом. Такав појав назват је у науци *антропофагија* (једење људи) и *канибализам*.¹ Канибализма је било још у време старијег каменог доба. Тада га је било и у нашој земљи, у првисторијском насељу код Крапине у Хрватској. Канибализам који је дозвољен обичајима, или је у вези са обичајима, констатован је и код великог броја данашњих примитивних народа, а као религиозни или мађички обред и код многих културних. Има га, или га је било, на острвима Тихог Океана, у Аустралији, Централној Африци, Јужној и Централној Америци. Нађен је и међу различитим североамеричким Индијанцима, код извесних племена Малајског Архипелага и код неколиких племена азијског континента. Најзад, доказано је да је постојао и у многим крајевима Европе. Понекад се једе читаво тело, сем, наравно, костију, понекад само неки делови, на пример јетра и срце. Често је жртва непријатељ или члан туђег племена, али може бити и најближи сродник или савламеник. Понекад једу тела својих рођака пошто умру, понекад убијају и једу своје старе људе. Понекад родитељи једу своју децу, понекад се једу кривци из сопствене заједнице. И тако даље.

Неки су мислили да је канибализам одлика извеснога најнижега ступња људске културе, кроз коју је прошло цело човечанство и да је, према томе, постојао и код предака свију данашњих народа, па је код већине изумро, а задржо се само код народа врло ниске културе. Противу овога тврђења изнесено је, у последње време, доста, и то врло оправданих, разлога: јер има врло примитивних народа који осећају велику одвратност према једењу људскога меса, јер и међу најпознатијим канибалима има особа које се ужасавају од једења људског меса, јер је канибализам много ређи међу

¹ Речи *канибал* (у смислу људождер) и *канибализам* (у смислу људождерство) данас се у науци највише употребљавају. Реч *канибал* (*cannibal*) изведена је од *Кариб* (*Carib*). Кад је Колумб био на Куби чуо је о *Карибима* као о људождерима. Од *Кариб*, различитом променом гласова у американским језицима постало је *канибал*. Име овог чудноватог људождерског народа проширено је после на све људождере, па и на крвожедне људе (*James Hastings Encyclopaedia of Religion and Ethics*, vol. III, 1910, 194).

најнижим дивљацима, него међу народима који су нешто напреднији у култури, и јер има и таквих врло примитивних народа, код којих је канибализам од скора уведен.

Да бисмо видели да ли у нашем народу има каквих трагова, који би указивали на његов негдашњи канибализам, ми ћемо прегледати узроке из којих се он у опште јавља, па ћемо их потражити и у нашем народу. Најзад, изнећемо све што би у нашем народу потсећало на канибализам. На тај начин, мислимо, скренућемо пажњу испитивачима наших јела и пића да и овоме што детаљније распитају.

Канибализам може произилазити из разних узрока:

1. Попекад му је извор у оскудици у храни. На острвима Тихог Океана оскудна природа и страх од глади често наводе становнике на једење људског меса. Нукахивани, који су јели своје непријатеље, убијене у боју, за време оскудице јели су и своје жене и децу; али само кад би на то били принуђени великом невољом. Код неких северних и западних аустралијских племена глад је била узрок те су родитељи јели чак и своју сопствену децу. Индијанци северно од Горњег Језера, кад би били потиснути од непријатеља, или кад би настала глад, бивали су принуђени да једу људско месо. Код Ескимана Худзонском Заливу бивало је случајева да су, за време велике оскудице, фамилије биле принуђене на канибализам, пошто би најпре појеле своје псе и одело од коже.

2. Попекад је узрок канибализму у томе што се људско месо сматра као особита посланица. Има, на име, народа, код којих нема оскудице у храни, па се људско месо једе просто из гурманства. Фициани, на пример, који су до скора били најљући људождери, станују на земљишту, на коме има у изобиљу сваке врсте хране. Бразилијски канибали имају на расположењу велику количину лова и рибе. У Африци преовлађује канибализам у областима, које су добро снабдевене храном. У свима овим земљама људско се месо једе просто као изврсно јело. Највећа похвала коју Фициани може рећи о каквој посланици, то је похвала људском месу. На острвима Јужнога Мора говори се да је људско месо дивна храна, много боља него свињско. Аустралијски Курнаји кажу да је бољег укуса него говеђе. Нека аустралијска племена кажу за пуначко дете да је сладак залагај, и у одсуству његове матери самовољни људи готови су да узму батине и да га убију.

Извесни староседеоци Краљичине Земље убијају људе због апетита за људским месом, јер не знају за веће задовољство од једење меса од црна човека.

3. Но потреба за једењем људскога меса, било да долази од оскудице у храни, било да јој је разлог у гурманству, није једини узрок канибализму. Врло често га налазимо као израз освете. Типи на Маркиским Острвима су канибали само кад траже да задовоље жеђ за осветом над непријатељем. Самоа тврде да кад би у рату чије тело скували, то би увек било тело кога од оних непријатеља, који је познат као изазивач или као суров човек, и да се једење његовог меса сматра као врхунац мржње и освете, а не као уживање у људском месу. Оваквих примера има и код многих других народа. С овим је врло сродно и једење меса од злочинаца, где је такође израз освете или казне за учињени злочин. Финцианин у освети једе чак ваши које га уједају, а кад га три убоде он га вади и једе. Кочин Чини изражавају најдубљу мржњу према некоме рекавши: Желео бих да се наједем његове јетре, или његовог меса! Други народи желе да се „напију крви“ својих непријатеља.

4. Идеја да је неко, пошто је поједен, уништен или да је изгубио индивидуалност, одвела је ка канибализму не само ради освете, већ и ради заштите од опасне особе после њене смрти. Међу Ботокудима ратници једу тела својих палих непријатеља у уверењу да ће тако бити сигурни од осветољубиве мржње мртвих. На Гренланду се верује да се убијени човек може осветити; света се може отклонити само ако убица поједе комад црне цигериде убијенога. Многи канибали имају обичај да једу онај део од убијеног непријатеља, за који држе да је у њему душа, или смелост, или снага (бубрег, око, срце, мозак). Један од разлога за то може бити да га учине неспособним да и даље чини зла.

5. Једући тобожњи центар извесних особина свога непријатеља, канибал мисли не само да је лишио своју жртву тих особина, већ још и да их је себи присвојио. У многим случајевима то је главни и једини разлог канибализму. Шошов Индијанци држе да ће бити запојени јунаштвом палог непријатеља, ако једу од његовог меса. Међу Хуронима, ако је који непријатељ показао куражи, његово се срце испече, исече на ситне делове и даје гладним људима да једу. Становници Роп-

ских Острва једу срце својих непријатеља, држећи да је оно центар оштроумља и куражи. Идеја о пренашању особина убијеног врло је значајна подлога канибализму у Аустралији.

6. Веровање у принцип пренашања одвело је и ка канибализму који је у вези са људском жртвом. На Флориди људско се месо јело само од људи принесених на жртву. Исти је случај и на многим другим местима, где се од жртве или једе месо или пије крв. Жртвени облик канибализма очевидно је дошао од идеје да жртва, принесена натприродном и светом бићу, и сама постаје натприродна и света, и да се једењем од њеног меса, или пијењем од њене крви, добијају божанске особине.

7. У другим случајевима сматра се да људско месо и крв имају натприродни утицај на оне који их узимају. За аустралијске чаробнике се верује да добијају мађичку моћ тиме, што једу људско месо.

8. Негде се сматра да су људско месо и крв лековити. У Тасманији сматрала се људска крв као лековита. У Кини се срце, цигерица, жуч и крв од осуђеника употребљавају у циљу ојачања. Кад тамо кога осуде да се посече сабљом, умачу некакве кугле у крв и продају их под именом „крвави хлеб“, као лек против туберкулозе. Тертулијан прича о онима, који, ради лека од епилепсије, на гладијаторским представама, са лакомошћу пију крв од криваца, убијених на арени, док још свежа тече из рана. Исто се тако у хришћанској Европи пила крв од злочинаца као лек против епилепсије, грознице и других болести. Чак до почетка XIX века делови лубање од обешњака фигурирали су међу лековима у фармаколошким деловима централне Европе.

9. Веровање у чудновато дејство канибализма могло је произаћи и из мишљења да, ако се једна особа или њени делови поједу, престаје да постоји и као дух, или у сваком случају да губи снагу да чини зла. У Прусској је постојало веровање да, ако убијца одсече, испече и поједе комад своје жртве, никад више неће мислити на свој злочин. На Гренланду, сродници убијене особе, кад су врло раздражени секу на комаде тело убице и поједу комад од срца или цигерице, мислећи да ће тиме обезоружати његове сроднике да их нападају. У Јужној Италији је опште веровање да убица ће би

могао побећи, ако не окуси, или ако се не попрска крвљу своје жртве.¹

То би били у главноме разлози због којих се код различитих народа канибализам могао јављати и вршити, или се још и данас врши. У нас, као што сваки зна, канибализам не постоји. По мишљењу чешког научника Г. Л. Нидерлеа претци данашњих Словена престали су бити људождери већ у врло давна времена.² Кад би когод, данас, ма где у нашем народу, поставио директно питање: има ли људи који једу људско месо, не само да би добио негативан одговор, но би се сваки чудио таквом питању, овако од прилике, као што је био зачуђен војвода Драшко из *Горскога Вијенца*, кад га је млетачки дужд запитао за Бошњаке и за Арбанасе: Кад ухвате Црногорца „било жива, ал' мртва у руке, хоће ли га изјест, шта ли раде?“ — па му одговорио: „Ђе изјести, ако Бога знадеш! Ка ће човјек изјести човјека?“ Али, при свему томе, има извесних трагова и помена, који указују на то да ни у нас неки облици канибализма нису били непознати. Неки су од тих трагова и помена јасни и односе се баш на наш народ, неки су у виду предања, које је, и ако се чува у нашем народу, и ако је често везано баш за наше људе, ипак могло доћи ко зна откуда, те имати своју основу ван нас.

1. Има помена да је оскудица у храни и у нас доводила до канибализма. У нашим старим записима, на име, казује се како је 1690 године у Босни била таква глад да су „људи јели месо: пасје, људско и коњско и многу нечистоћу“.³ Један босански фратар даје о томе овакве детаље: Многи свет помре од глади, народ јеђаше липову ресу, дрвену кору, винову лозу, псе и мајке. У Сарајеву поједоше деца мртву матер; у Бања Луци кога би обесили, облоћ би га гладни људи свега изели. Паша вешаше и сецијаше ускоке и рају, кога би год довели, па би и те мртваце све изели...⁴ Да наведем још један

¹ Види о свему реченоме: G. de Rialle, *De l'Anthropophagie. Etude de l'ethnologie comparée*. Paris 1875; R. Andree, *Die Anthropophagie*, Leipzig 1887; P. Bergemann, *Die Verbreitung der Anthropophagie über die Erde*. Banzlau 1893, а нарочито: E. Westermarck, *The origin and the development of the moral ideas*, vol. II, London 1917, стр. 553—581.

² Л. Нидерле, *Бытъ и култура древнихъ Славянъ*. Прага 1924, стр. 61.

³ Љуб. Стојановић, *Сѣтари срѣпски записи и кајѣписи*, бр. 5258 и 5712.

⁴ *Гласник Земалског Музеја XVII* (1915), стр. 10.

пример, који истина није из нашега народа, али је са нашега земљишта и јасно показује како оскудица у храни нагои на једење људскога меса: За време другог српско-турскога рата (1878) пође пет шест Турака из села Чипуровца, преко Бабиног Зуба, ка Пироту. Срби из околине их опколе и сатерају у једну колибу. Турци су имали добро оружје и доста барута, у Срба је било обртно. Турци убију једног Србина, а ови једног Турчина, баш пред колибом. Не смејући даље нападати, Срби позову добровољце, опколе Турке и оставе да их глад натера на предају. После неколико дана Турци се предаду. Кад су добровољци наишли, „нашли су у колиби ражањ, а онај мртви Турчин сав огуљен: све му месо скинуто с костију“. Мештани ваљда и сад знају где је, како тамо кажу, „Турчин јеја (јео) Турчина“.¹

2. Да је људско месо особита посластица казује једна наша народна приповетка из Скопске Црне Горе. У њој се прича како је неки човек ухватио два голуба и дао жени да зготови вечеру и како их је нашла мачка па појела. Жена се уплаши да је муж због тога не туче, одсече своје сисе и у место од голуба, од њих спреми мужу вечеру. Кад је човек почео да једе, није могао да се нахвали укусу меса које је јео. Жена му каже у чему је ствар и, како је била маћеха мужевље деце, рече му: „Кад је [људско месо] тако слатко, хајде да закољемо твоју децу, па да је поједемо“...²

3. На каниболизам из освете над непријатељем у нас потсећају народне пословице: Жива бих га јео; Крви бих му се напио; Напио бих му се крви испод грла; Зубима бих га заклао, и сличне.

4. Једење људског меса или пијење људске крви да би се избегла освета убијених није ми познато да се помиње у нашем народу.

5. Веровање да се особине убијеног непријатеља могу присвојити, ако се једу његови тобожњи центри, види се из народне песме *Погиб Ровчанах* коју је забележио Сима Милутиновић. У њој се пева како је скадарски везир на превару домаио Ровчане у Никшић, па их изненада напао, те су многи изгинули. Међу њима је био и ровачки барјактар Цоле

¹ М. Ђ. Милићевић, *Годишњица IV*, 238—239.

² Светозар Томић, *С. Е. Зборник*, VI, 487.

Вучелић, који се, и ако рањен, јуначки бранио, убијајући једнога по једнога од Турака, који су долазили да га погубе. Најзад га убије из девердара Мекић Арслан-ага, па му одсече главу и однесе везиру, који је стави на бедем од града.

Пак нишћине буле и кадуне
Довијају с' јунаке рајати,
Украдоше и Цолеву главу,
Прво вече с бедена од града,
Залуду је пред везиром стала,
Скухаше је као и говеђу,
Све се од ње јухе насркаше,
Не би а' Цола којагођ зачсла,
А у турском диму и народу, . . .¹

6. Веровање у светињу принесене људске жртве данас у нашем народу не постоји. Оно је, ако га је и било, ишчезло заједно са људским жртвама, о којима има података да их је некада било и у нас.

7. Веровање да се једењем људскога меса или пијењем људске крви добија извесна мађичка моћ није ми познато да постоји у нашем народу.

8. Исто ми тако није познато да се људско месо и крв у нашем народу сматрају као лек.

9. Веровање да узимање од крви убијенога онемогућава да убица буде ухваћен познато је и нашем народу. Томе у прилог наводи Г. С. Тројановић два примера. Наиме, у Срезу Масуричком кад разбојник убије кога, он лизне мало од његове крви, верујући да га у бегству „неће стићи крв“ убијенога. Исто тако Црногорци, кад одрубе главу Турчину или Арнаутипу, лизну крв с јатагана, држћи да им тада „неће крв сићи у ноге“.²

Сем ових главних разлога из којих се код различитих народа, па и код нас, могао канибализам јављати и вршити, код нас има и иначе неких потсећаја на једење или употребу људскога меса или других делова.

По нашем народном веровању највећа казна за некога била би кад би јео месо своје деце. Отуда је клетва: Тако своју ћецу печену не по!³ У *Горскоме Вијенцу* овако заклице Црногорце сердар Вукота:

¹ Чубро Чојковић, Црногорац, Пјеванија црногорска и херцеговачка. Лајпциг 1837, стр. 247.

² С. Тројановић, С. Е. Зборник II, III.

³ Вук С. Караџић, *Српске народне пословице*, бр. 6249.

Ко издао, браћо, те јунаке,
 Не предава пуње ни проскуре
 Него пасју вјеру вјеровано;
 Краљу му се прелили бадњаци,
 Крваљу крсно име ославио,
 Своју ћецу нањ печену ио...¹

У једној се народној песми пева како је Љутица Богдан кумовао двома кумама, од којих је једна имала деветоро мушке, а друга деветоро женске деце, па им на крштењу, подмићен од куме што је имала женску децу, променио децу. Кад је кума видела да је место мушког добила женско дете, она се врати, нађе кума и стане га проклињати за педело које је учинио.

Љуто јој се Богдан кумијаше:
 Нисам, кумо, живота ми мога!
 Нијесам ти чедо промјенио:
 Ако ми се томе не вјерујеш,
 Ја не имам од срца евилада
 Већ Божура у бешици сина,
 Ја печена изио Божура,
 Трећи данак на Васкрсеније,
 Ако сам ти чедо промјенио.

Кад је за тим Богдан отишао у лов у планину, његов се син прометне у јагње и побегне у планину. Богдан га са момцима ухвати, испече и поједе, само једну плећку понесе кући, али то није била плећка од јагњета, већ „десна Божурова рука“.²

Из освете или за казну неможе бити преварен или силом натеран да једе месо од своје родбине. О овоме певају неколике наше народне песме. У песми *Женидба бан-војводе Јанка* пева се како је бан-војвода Јанко запресио девојку у Леђану граду латинскоме, кћер леђанског краља, како ју је препросио Ковчић Мурат-бего и како је већ и свадбу углавио. Али, кад је чула за то девојка, пише бан-војводи Јанку да брзо скупи сватове и да дође по њу. Јанко тако и учини, и кад су дошли у Леђан, краљ их лепо прими и угости за чиставу недељу. Најзад један од Латипа позове девере (Мића и Вука Војиновиће) да отидну девојци. Кад их виде девојка она удари у плач и рече им:

¹ Стихови 2426—2431.

² Б. Петрановић, *Српске народне пјесме*, Београд 1867, стр. 40—46. Од ове песме има неколико варијанти: Вук С. Караџић, *Срп. нар. пјесме* II, 19—21; *Караџић* за 1901, стр. 171—173; Л. Николић, *Срп. нар. пјесме* III, 7; *Hrvatske nar. pjesme* (изд. Матице Хрватске) I (1896), стр. 139—141. У свима се пева готово исто.

Анај, рече, два ручни ђевера,
 Куда вас је нанјела несрећа
 Да данаске лудо погинете.
 Ђво данас неђелица дана
 Да су дошли црни Циганини,
 Они кују гвоздене ражњеве,
 Давас ће вас оба погубити,
 Погубити на ражањ натаћи,
 Одсеће вам ноге до кољена,
 И бијеле руке до рамена,
 Испећ' ће вас оба на жерави
 Шећером ће месо посипати
 И печене сватов'ма изнети.

Како је девојка рекла тако је и било.

Кад су ђеца већ печени били,
 Попесоме међу сватовима;
 Даше Вука Краљевићу Марку,
 Мића даше Облики Милошу.

И сватови су јели и не слутећи да једу месо од девера. Краљевић
 Марко да би се осветио за неверство и за убијство девера, после-
 тешких сметњи, уђе, крадимиче, у двор краља леђанскога.

Нађе Краља ђе спава с краљим,
 Између њих два близанца сина,
 Уграби им два нејака сина,
 Те им русе одсвијeko главе,
 Окинуо ноге до кољена,
 А бијеле руке до лаката.
 У томе се пробудио краље,
 Виђе Марка, не виђе синове,
 Марко краљу ђецу сасијеца,
 А над краљем сабљу наклонио:
 „Јеђи краље, од твоји синова
 Ка сватови од Војиновића.
 Ако ли их окушати нећеш,
 Вјера моја, тако ми помогла,
 И тебе ћу сада погубити“.
 Кад то виђе од Леђана краље,
 Инако му бити не могаше,
 Сузе рони, лудо месо гризе,
 Кад је краље зли ручак изио,
 И три чаше одједно вина
 Ондар Марко сабљом замануо
 Одвоји му главу од рамена...

¹ Вук С. Караџић, *Срп. нар. пјесме* VI, 176—184. Слично се пева још у трима народним песмама: Б. Петрановић, *Срп. нар. пјесме*, Београд 1867, стр. 647—651; 652—673; 675—692.

У неким народним песмама, у којима се износи страхо-
вити хајдучки арамилук и пустахилук, казује се како хајдуци,
понекад и без икаквих разлога, нагоне родитеље да једу
печено месо своје сопствене деце. У једној песми из Пирот-
ског Округа говори један хајдук о себи:

Многе сам мајке цвело,
А једну мајку највише:
Закла јој сина Јована,
Натера оца да пече;
Отац га пече и плаче:
„Јоване, јагње ђурђевско!“
Натера мајку да једе,
Мајка га једе и плаче...¹

У другој песми, из Прилепа, пева се како хајдук Корун, због
тежких грехова, не може да умре, па се исповеда својој
матери. Између осталог прича како је са дружином наишао
на човека и жену са малим мушким дететом.

Детето, мајко, сам го заклав,
Сам го заклав, сам го испеков.
После, мајко мори, није го сековме,
Натеравме, мајко, татка и мајка да го јаде...²

У трећој песми, из Дебра, пева се слично, само што су хајдуци
учинили још веће нечовештво: патерали су оца и матер да
скупе иверје, да наложе огањ, да сами дете закољу и испеку,
па да га једу.³ У четвртој песми, из Водена, син се исповеда
матери како су, док је био „харамија“, он и дружина нашли
две младе где носе мушко дете, наредили им да га пеку и
да певају, да га једу и да се смеју.⁴

Можда би овде спадали и примери, у којима се говори
само о клању и печењу људи, али се једење њиховога меса
не помиње. У једној нашој народној песми из Велеса пева
се како су хајдуци пленили једно село и како су из њега
сви побегли, сем једне богате куће, у којој је било, поред
одраслих, само једно мушко дете, које су сви волели и осо-
бито пеговали. У кући су хајдуцима давали све што су хтели,
но они пису хтели ништа друго до дете, које пошто су узели
живо су га на ражањ метнули и пекли међу два огња; отац му

¹ Влад Р. Ђорђевић, *Српске народне мелодије*, св. 1, стр. 5.

² П. Драгановъ, *Македонско-славјанскій сборникъ* 1, С. Петер-
бург 1894, стр. 76.

³ *Ibidem*, стр. 78.

⁴ *Ibidem*, стр. 79.

је ражањ окретао, мајка ватру подстицала, а стриц у кавал
свирао.¹ У другој песми из околине Штипа се казује како
Богдан војвода за девет година није никакав зулум учинио.

У десета година
Украде Богдан, украде,
Ог мајка мило детеце :
Живо на ражњ падена,
Прикара татко, прикара
Да врти татко режено ;
Прикара мајка, прикара
Да вали мајка огино ;
Прикара браћа, прикара
Да свират браћа, да свират ;
Прикара снаји, прикара
Да појат снаји да појат ;
Прикара сестри, прикара,
Да играт сестри, да играт.²

У трећој, из Прилепа, казује се како су Арнаути дошли у
Маврово и како су звали Васиља ханџију да им отвори, го-
ворећи му да су кириџије, а кад им је отворио они су му
наредили :

Ја запали, Васиљ, до аза огња,
Није тебе живо ке печиме !

Он им се молио да то не чине, дајући им најпре „шиник
азно“, за тим два овна, а они му одговорили :

Није овни ке печиме
Туку тебе, Васиљ, ке печиме.³

У неким се песмама чак казује како су арамије јели
људско месо. У једној, из Прилепа, пева се како се болесни
син, некадашњи хајдук, исповеда матери како је са дружином
наишао човека и жену са дететом, па су човека заклали, а
жену распорили :

А детето, мајко мори, није го заклавме,
Го заклавме, мајко мори, после го опековме,
Го јадовме, мајко, мезе по ракија.⁴

У другој песми, из Разлога, исповеда се хајдук матери како
је био у чети Руса војводе и како су, између осталих чуда
што су их починили, наишли на жену породиљу, па је Рус

¹ Ibidem, 174.

² П. Михаиловъ, Български (sic) народни пѣсни отъ Маке-
дония. София 1924, 219—220.

³ П. Драгановъ, Македонско-словянскіи сборникъ I, 188—189.

⁴ Ibidem, 76.

запитао: Ко је јунак над јунацима да удари дете на колац и да га испече?

Никој се, мале, не наемна,
Пак са аз, мале, наемнак
Та го ударих, мале, на кол,
Да го кладох, мале, на огињо,
Да го испека.
А неговата мајка, мале,
Го искарахме от огињо.
И вати, мале, нашо Рус војвода,
На сичките, мале, деса стори,
А ја, мале, не го јади,
Туку си го кледи у десна пазуха.¹

У једној народној песми из околине Битоља казује се како је жена милосинку за љубав заклала своје мушко дете, које све што види казује, па кад јој је муж дошао и питао: „Где је дете?“ она му припела да једе његово месо. На то је мртво дете почело да говори:

Ој, ти, татко, мили татко,
Не једи ми клето срдце,
Клето срдце жигерите:
Глава ми је во товжере,
Мрша (месо) ми је во керани,
Во керани зад бачвите.²

На Истри се, као наставак једне народне песме, прича како је неки краљ хтео да учини неверство својој жени Борни са њеном сестром Филоменом, како се ова није дала и како је краљ Филомени, да га не би жени проказала, језик извадио. Но Филомена напише сестри писмо и каже шта јој је муж хтео учинити. „А сестра Борне, за учинит мужу дешпет“, убије сина који се звао Лонферно, „пак га је пол скухала, пол спекла. Онда када је шел муж за стол обедоват“, дала му да једе од детиња меса. За тим су се обоје претворили у ластавице и побегли кроз прозор. Од њих су произашле ластавице.“ Ова истарска прича и сувише личи на песму о Прокли и Филомени у VII књизи Овидијевих *Метаморфоза*, те мислим да јој је отуда и порекло.

Најзад, у нашој народној традицији има још помена о канибализму. У народној приповетци *Дивљан* прича се како

¹ Ibidem, 191.

² Ibidem, 59—60.

³ *Istarske narodne pjesme*, 1924, стр. 172—173.

су поп и ђак ишли кроз једну велику планину, па их ту ухватила ноћ. Тражећи где би преноћили, они угледају огањ у једној пећини, па се тамо и упуте. Ту нађу само једног дивљег човека с једним оком и замоле га да их прими. Он их пусти у пећину и на врата стави плочу, коју сто људи не би могли помаћи. Пошто су мало разговарали, почне их дивљан пинати иза врата, да види ко је дебљи, да би га заклао и испекао. Нашавши да је поп дебљи, убије га, натакне га на ражањ и испече га. Кад је печење било готово, дивљан зовне ђака да једе, претећи му ако не једе. Немајући куд, ђак је метао месо у уста, па га је кришом вадио и бацао у крај. Дивљан га је, међутим, нудио: „Јеђи, јер ћу и тебе сјутра овако!“ Кад је дивљан заспао, ђак му забодe један шиљак у око, ослепи га, одере једну од оваца, које су биле у пећини, увуче се у њену кожу, и дивљан га, мислећи да је овца, заједно са другим овцама избаци из пећине...¹ У приповетци *Башчелик* прича се како је царев син, тражећи сестру, наишао „у једну пећину, у пећини гори велика ватра и ту има девет дивова, па натакли два човека те их пеку уз ватру, једног са једне, другог са друге стране, а на ватри стоји једна оранија, велика, луна исјеченијех људи“.² У приповетци *Очева заклетва* казује се како је младић, тражећи сестру дошао зету и, по његову налогу, ишао да накоси сена и како је наишао на једну ћуприју, испод које је видео „где у једном казану кључа вода и у њој се кувају људске главе, а орлови одозго чупају“.³ У приповетци *Ојени маћеха и пасторка* казује се како је нека жена натерала мужа да одведе своје двоје деце од прве жене у планину и да их тамо остави. Ту их нађу неки Чивути, па их поведу својој кући, где су имали само стару матер. Мушко дете затворе да се гоји, а женско оставе да им матер слуша. Кад се дете угоји, Чивути наредe матери да га испече, па кад се врате с посла да га поједу. Девојчица то чује, па каже брату. Баба ужари пећ и изведе дете да га метне у њу, рекавши му да седне на лопату, којом би га гурнула у пећ. Девојчица рекне баби да јој је брат још млад и неук, па не зна како то треба, него нека му баба покаже. Баба, да би

¹ Вук С. Караџић, *Српске народне приповијетке*, стр. 151—154.

² *Ibidem* стр. 192.

³ *Ibidem*, стр. 91.

показала, седне на лопату, а деца је њоме гурну у пећ, те се она испече, а деца побегну.¹

Међу нашим народним приповеткама има их још са садржином у којој има помени о канибализму, али ни у њима као ни у горе наведеним, канибализам се не односи на наш народ, већ увек на дивље људе, дивове, људе далеких земаља, Чивуте и сличне. У осталом те приповетке нису ни нашега порекла. Приповетка *Дивљак* врло је налик на Омирово певање о Киклопу² и на приповедање из *Хиљаду и једне ноћи* (прво приповедање о Синбадову трећем путовању). Најзад, о истој предмети има, више или мање сродних, прича и у многих европских народа.³ Приповетка *Башичелик* исто тако изгледа да није наша; и она има било варијаната, било детаља у приповеткама других народа.⁴ И тако редом.

На послетку да поменем и једно народно веровање, које је можда подсећај на убијање људи ради меса. У нашем се народу верује да се опанци од људске коже не могу подерати. О томе сам, још у детињству, слушао да се овако прича: Погоди се некакав сиромашак у неког човека да га служи док му се не подеру опанци, које му овај буде дао. Опанци су били од човечје коже, и никако се нису могли подерати. Кад сиромашку, најзад, досади служити, он запита ђавола шта да ради. Ђаво му рекне да су то опанци од човечје коже и да се не могу поцепати док њима не стане у људску поган. Сиромашко га послуша и опанци се поцепају. Можда је и ово веровање туђинскога порекла, па је од некуда дошло међу нас.

То би били, колико је мени познато, трагови и помени канибализма у нашем народу. Они нису ни подједнако стварни, нити се у истој мери односе директно на наш народ. Најстварнији и најдиректнији помен јесте онај, који говори о канибализму из оскудице у храни; за тим они који говоре о канибализму ради освете, па ради пренашања особина убијенога на оне који једу од њиховог тела и, најзад, ради заштите убице. Сви остали помени или су позајмице из приповедања других народа, или се односе на друге народе, или

¹ Ibidem, стр. 141-145.

² *Oduseja*, IX, певање.

³ T. Maretić *Naša narodna epika*, Zagreb 1909, 28-29.

⁴ *Archiv für slavische Philologie*, II, 614.

су претерана имагинација наших певача и приповедача. Али, ма како било, неће бити без интереса да се забележи све што се у нашем народу о канибализму верује и казује, па и песме, и приповетке, и веровања, ма од куда били и ма на кога се односили. Све то, својим новим материјалом, може бити било потврда, било негација свему догде реченом, што ће у сваком случају бити од користи за науку о нашем народу и његовој култури.

Да би се припомогло испитивање каквих све веровања и приповедања о канибализму има у нашем народу, ја ћу овде исписати неколика питања, чији одговори, надам се, могу бити испитивачима од користи:

Да ли се што прича о једењу људскога меса за време гладних година, или иначе, кад нема друге хране? Шта се верује о укусу људскога меса? [Наш народ верује да је у Цигана месо кисело и да због тога смрде. И Турци кажу: Циганин је кисела меса (Фираон'н скши ети) зато смрди]. Има ли каквих приповедака о томе? Да ли се пије крв од непријатеља? Зашто се то чини? Да ли само из мржње, или и да се избегне освета убијеног или његове родбине? Да ли се верује да се, једењем људског меса или пијењем људске крви, могу пренети особине онога чије је месо или крв на онога ко их једе или пије? Прича ли се да су некад људи убијани да би година била плодна, да би се отклонило какво зло, или приликом зидања градова, цркава, мостова и да ли се том приликом јело људско месо или пила људска крв? Да ли се верује да су извесни вешти врачари или врачаре то постали због тога што су јели људско месо или пили људску крв? Сматра ли се да су људска крв или делови људскога тела лековити? Од којих болести? На који се начин долази до људске крви или делова тела за лек? Сматра ли се иначе људска крв као чудотворна, на пример: кад је убица лизне не може бити ухваћен или иначе? Сматра ли се да делови људскога тела имају какву необичну моћ? Да ли се прича да су некад од људских лубања грађени пехари или други судови за пиће? Осећа ли народ одвратност према људскоме месу или крви? Шта се све у народу прича о људождерима? Да ли се казује да их је некада било, а сад их нема, или се мисли да их и сад има? Ако их има, где живе, какви су, зашто једу људско месо? Има ли приповедака, песама, пословица и изрека, које би, било целином, било појединим детаљима указивале на канибализам?

На крају напомињем да сам се у свему догде реченоме обзирао на употребу људске крви само од убијених људи. Понекад се пије и крв од живих људи, као што је случај при побратимству, али то, на сваки начин, има други значај.

Тих. Р. Ђорђевић.

Јован М. Поповић

НЕИМАРИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ЗАДУЖБИНА ВЕЛИМИРИЈАНУМ

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ РАДОМИРА Д. ТУКОВИЋА
БЕОГРАД — ТЕРАЗИЈЕ

Др. Јован Ристић

Д-Р ЈОВАН РИСТИЋ

Др. Јован Ристић, државник и историчар, родио се 4 јануара 1831 године у Крагујевцу. Као лицејски ђак учествовао је у српском покрету у Угарској 1848. Као државни питомац учио је историјске науке у Немачкој и Француској. 1852 промовисан је за доктора филозофије у Хајделбергу. Служио је у Министарству просвете, Министарству иностраних дела и у Министарству унутрашњих дела. Догађаји од 1858, када је извршена промена на српском престолу, затекли су га као начелника полицијског одељења под министром Гарашанином. Рђаво забележен код либералне странке, Ристић се приближио оном делу конзервативних политичара, који се окупљао око престолонаследника кнеза Михаила и нападао либерале у „Српским Новинама.“ 1860 био је Ристић секретар депутације коју је кнез Михаило послао у Цариград. После ступања кнеза Михаила на српски престо, писао је Ристић у „Српским Новинама“ чланке, у којима је објашњавао кнежеву унутрашњу политику. Крајем 1861 постављен је за дипломатског заступника у Цариграду, и водио је преговоре с Портом о повлачењу турских гарнизона из српских градова. Ти преговори који су 1867 окончани пуним успехом, изнели су га на глас као једног од најбољих српских дипломата. Крајем 1866 постављен је за министра Иностранних дела, на место Гарашанина, али је одмах отступио, јер кнез Михаило није хтео усвојити његово гледиште о потреби либералних рефорама. Од тога тренутка Ристић се почео приближавати либералној странци, којој је доцније постао вођ.

После погибије кнеза Михаила (1868) Ристић је изабран уз свога пријатеља Блазнавца за намесника малолетноме кнезу Милану Обреновићу. Он је као намесник убрзо, и у спољашњој и у унутрашњој политици, добио већи утицај него Блазнавац. У спољашњој политици спречио је Ристић увлачење Србије у аустријску аферу, што је желео гроф Андраши; у унутрашњој политици, устав од 1869 године у главном је његово дело.

Познато је већ да је Србији, пред крај 1870 г., био стављен у изглед добитак Босне, Херцеговине и Старе Србије, осим „дела Босне до Врбаса и до Неретве“, који је имао да припадне Аустро-Угарској. Те простране области биле су

обећане Србији под извесним условима, које је ондашњи представник аустро-угарски у Београду, В. Калај, саопштио Јов. Ристићу намеснику малолетног кнеза Милана Обреновића. Али до озбиљног претреса тих услова није ни дошло услед једног дипломатског сукоба који је, убрзо затим, избио између Русије и Аустро-Угарске.

Међутим Ристић је — преко једног свог повереника — био известио о том предлогу владика Штросмајера, који му је тим поводом упутио ово значајно писмо:

Преузвишени Господине,

Речено ми је да се о тому ради да Србија Босну и Херцеговину задобије дозволом и помоћу Мађара. Искрено ћу вам рећи: да ја то држим сљефаријом мађарском, будући их познајем и будући опћенити министар вањских послова у црвеној својој књизи и у црноморском питању нада све истиче целокупност Турске.

Било тому, међутим, како му драго, речено ми је: да Мађари увјетом стављају да хрватска Босна припадне у том случају Хрватској, а о Вами се, преузвишени мој господине, вели да сте Мађаром одвратили, да сте Ви вољни гледе те тачке споразумјети и измирити се с народном странком у Хрватској. Ако је тако онда је познато оштроумније Ваше истину погодило и пошло правцем, које потпуно моје и мојих пријатеља одобрење заслужује.

Ја, дакле, у томе обзиру из срдца честитам и народу српском и Вами и увјеравам Вас да ја и моји пријатељи из свега срдца и из све душе желимо да српски народ под Вашим водством чим прије сврху за којом тежи и тежити мора, постигне. Увјерени будите, преузвишени мој Господине, да ћемо Вас ми у тој ствари сваким могућим начином подупријети и волили би се хиљаду пута одрећи властитога бића свога и умријети, него се ма за који део земље с Вами завадити.

Ми о томе радимо да се наш народ сложи и уједини, а не има никога на свијету, нити има на свијету ствари које би нас на то завести могле да га раздвајамо.

Бог нек буде с Вама!

Молим итд.

На нашу нову год. 1871.

Преузвишености Ваше у свакој ствари на служби

Штросмајер
владика

На то писмо одговорио је Ристић владика овако:

Преузвишени Господине,

Примио сам, у своје време, писмо којим сте ме почаствовати изволели, и што Вам до данас нисам одговорио узрок је био једино у томе што са зимњег доба нисам могао добити угодне зато прилике, премда ми је врло неповољно било што сам толико заостати морао а осећао сам живу потребу да се одазовем родољубивим осећајима којима ми се Ваша Преузвишеност јавити изволела.

Ни ми, Преузвишени Господине, не сматрамо Хрвате и Србе другачије до као један народ; ако нам вероисповест није једна, нема душе која би у данашњем веку смела у тој неједнакости наћи основа да раздвоји оно што је једно, да отуђи брата од брата. Мало је народа у Еуропи у којих не би било разних конфесија, па нигде невидимо да је та околност сметња њиховој слози. Нека и код нас буде сваки блажен на свој начин па смо учинили велики корак унапред. И кад наши првосвештеници предњаче у овом правцу, као што чини Ваша Преузвишеност и наш митрополит Михаило, онда сам спокојан за будућност нашега народа, јер нам је полазна тачка задобивена.

Не мања је потреба међусобно поверење. Ако се којој страни нашега народа догоди да се забави око својих домаћих потреба, свесни родољуби с друге стране не треба да се предају наглости и страсним прекорима. Оваки поступци колико би били штетни, толико и неправедни, јер не треба сувише мудрости па да се увиди да је поједини прут само у снопу јак. Верујте да нема интереса који би нас од заједнице југословенске раздвоио а и ми равним правом верујемо у осећања која нам изражавате у Вашем писму.

Млађи нараштај по својој бујној природи, брзо свој суд изриче; дужност је вођама народним да га руководе и о тегобама обавештавају. Хрватска треба да благодари Господу што таквог вођа има у Вашој Преузвишености: даће зар Бог да се такав појави [и Војвођанима.

Што се нас тиче молим Вас да будете спокојни. Ми нигда нећемо допустити да се међу браћом семе раздора сеје. За извршење свога задатка на Истоку чинимо што треба; кад дође дан да од својих дела рачун положимо, ми их се, заиста, стидити нећемо. Кам' среће да други чланови Истока, који исти позив имају, и четвртину тога чине!

Доносилац овога писма у стању је да Вашој Преузвишености да ближа обавештења на питања која би му Ви нашли за добро учинити; а ја ћу се ограничити

само на то да Вас уверим да ћемо се ми са мање добитка задовољити кад знамо да на путу своје сретамо Ваше одобравање.

У овим осећањима ја молим Вашу Преузвишеност да ме задржи у своје пријатељском спомену, који је за мене драгоцен и да изволи примити уверење мога особитог поштовања и искрене преданости са којом пребивам Ваше Преузвишености

слуга понизан

Јов. Ристић

Из ових писама види се врло јасно шта су народни прваци и у Хрватској и у Србији — пре пола века — мислили о народном уједињењу.

По закључку „нагодбе“ између Угарске и Хрватске (1868 г.) односи између Хрвата и Мађара постали су веома затегнути. Ондашњи хрватски родољуби, који су припадали народној странци, нису хтели примити тај уговор. Услед притиска, којим су се затим послужили Мађари у Хрватској и Аустријанци у Далмацији, они су још отвореније почели прихватати идеју о југословенском уједињењу. Та идеја свечано је усвојена, 1870 г., од стране југословенске омладине, сакупљене у Љубљани.

Увидевши да народ не може ништа очекивати ни од Аустрије ни од Угарске, хрватски родољуби почели су озбиљније погледати на Србију и надати се од ње ослобођењу и уједињењу са осталим јужним Словенима. То је био тако узвишен идеал у њиховим очима да, по речима самога Штросмајера, није било на свету жртве коју не би поднели за његово остварење. Сви лични, партиски и покрајински интереси имали су, дакле, да ишчезну пред општим интересима народног уједињења.

Те племените тежње хрватских родољуба, скупљених око владике Штросмајера, наишле су на најсрдачнији пријем у Србији. Влада кнежевине Србије сматрала је да су Хрвати и Срби један народ и да нема интереса који би био у стању да одвоји Србију од југословенске заједнице. Она је дала уверење да Србија чини све што је потребно за извршење свога задатка и да никад неће допустити да се међу браћом посеје семе раздора. Али она је осећала да је извршење тога дела скопчано с великим тешкоћама и наглашавала је потребу такта и међусобног поверења у раду.

Познато је да Србија није изневерила своју мисију.

Зна се добро, такође шта је она, од тада па све до данас, учинила за народно уједињење и колико је жртва ово стало...

После пунолетства кнеза Милана (1872) био је Ристић министар иностраних дела у Блазнавчевом министарству. Затим је после Блазнавчеве смрти, почетком 1873 образовао сам једно министарство, које је пало под јесен исте године.

Године 1875, приликом Херцеговачког устанка, Ристић се ставио на чело ратоборне струје, склопио је савез са либералима од 1858, и ушао, као министар иностраних дела, у тако звано акционо министарство Стевче Михаиловића. То је министарство пало после неколико недеља, али с пролећа 1886, оно је дошло поново на владу и водило два рата с Турском. Ристић је гледао у први мах да ратоборну струју у Србији употреби као једну демонстрацију, којом би натерао Турску на преговоре, али је ратоборна струја била тако јака, да је Ристић и преко своје воље увучен у рат. Он је држао, да Србија без помоћи Русије, не може имати успеха, и сва његова дипломатија била је упућена на то, да са Србијом увуче и Русију у рат. Он је желео да са Русијом игра исту игру, коју је играо Кавур са Француском. Први рат с Турском свршио се рђаво, јер Србија није могла истрајати у борби до ступања Русије у рат. Захваљујући руској дипломатији, почетком 1877 закључен је између Србије и Турске мир, на основу предратног стања. Други рат с Турском почео је крајем 1877, тек после пада Плевне, коју је руска војска заузела, јер српска војска није могла раније ступити у акцију, поред свега тога што је Русија на њу наваљивала, јер је била исцрпена напорима првога рата.

У другом рату с Турцима српска војска заузела је вароши Ниш, Пирот, Врању и Прокупље.

Као заступник Србије на Берлинском Конгресу Ристић се морао споразумевати са Аустријом, да би могао одржати оно што је српска војска заузела. После Берлинскога конгреса, који је донео Србији независност и четири нова округа, Михаиловићево министарство је отступило и с јесени 1878 образовано је ново либерално министарство под Ристићем, као под неоспорним вођом либерала. То министарство, и поред јаке опозиције, провело је кроз скупштину железничку конвенцију са Аустријом, али је 1880 дало оставку на питању трговинског уговора. — Године 1887 Ристић је, у брачном спору краља Милана са Краљицом Наталијом, стао на страну

краља Милана и то га је поново довело на владу. Либерално-радикално министарство, које је он тада саставио, пало је крајем исте године, нешто због несугласица између либерала и радикала, а нешто због неповерења, које је Ристић лично уливао Аустрији.

После оставке краља Милана (1889) Ристић је постао намесник са ђенералом Протићем и ђенералом Белимарковићем. То намесништво, које се претходно обавезало према краљу Милану, да неће допустити краљици Наталији бављење у Србији и да ће поштовати тајну конвенцију с Аустријом од 1881, имало је задатак, да уведе у живот устав од 1888 и да послужи као противутежа радикалној влади, која је под тим уставом била неизбежна.

После смрти намесника ђенерала Протића, Ристић се није могао погодити са радикалима о новом намеснику, отпустио је дотадашњи радикални кабинет и довео је на владу либерале. И он и тај либерални кабинет били су оборени државним ударом од 1 априла 1893, када је малолетни краљ Александар, пре навршеног пунолетства, узео краљевску власт у своје руке. Тиме је у главном била завршена политичка радња Ристићева.

Ристић се много бавио историским студијама, и оставио је два знатна историска дела: „Спољни одношаји Србије од 1848—1872“ (у три свеске) и „Дипломатска историја Србије за време српских ратова за ослобођење и независност од год. 1875—1878“ (у две књиге).

Умро је 23 августа 1899 у Београду, где је и сахрањен.

Ристић је био mudar дипломата и велики поборник југословенске идеологије.

Овде ћемо да изнесемо један прилог о томе: какав је у том времену био одношај између Јована Ристића и Штросмајера?

Ове две знамените личности, из средине српске и хрватске, као савременици, блиско су се познавали, састајали и дописивали.

За карактеристику тих одношаја нека послужи као доказ и једно писмо Јована Ристића, писано Штросмајеру, приликом ступања на високо државно звање, краљевскога Намесника, 1889, по абдикацији краља Милана.

Штросмајер је честитао Ристићу овај догађај, у историји тако редак, да једна личност као Ристић, у току свога жи-

вота, заузима високи положај владалачкога Намесника два пута: 1868. по трагичној смрти кнеза Михаила и ступању малолетног кнеза Милана на престо Србије, и после даљих двадесет година, 1889., приликом ступања на престо малолетног сина Миланова, краља Александра Обреновића, по абдикацији његова оца.

Ристић је топло одговорио нарочитим писмом Штросмајеру, на његову честитку, која је као и ово писмо само један акт више о њиховој међусобној преписци. Писмо гласи:

„Из ваших писама видим — вели Ристић Штросмајеру — да сте и Ви нашу судбину пратили са живим интересовањем. Знате, да сам одмах по повратку (мисли: из бање Рогатица, где је, претходне 1888 год., Ристић био заједно са Штросмајером) имао великога труда у спремању новог Устава нашег; нисам био без утицаја на уставни преображај Србије, и ако не могу рећи, да је све испало сагласно са мојим погледима, но напредак је велики и неизмеран. Остаје само да докажемо, да смо за њ' дорасли, а то ће тек време открити.“

Сад Ристић долази у свом писму на абдикацију, коју карактерише следећим речима:

„За уставним преображајем, дошао је политички прелом, још од већег и огромнијег значаја, извршен без потреса, без сукоба и крви. Кад су у Србији владали најтежи дани, који су плаховиту нарав људску кадри да изведу из стрпљења, ја сам саветовао својим пријатељима, да не клону духом, јер је Србија земља, у којој не треба очајавати, као што се не треба ни обманама предавати. То се потврдило најновијим догађајима нашим.

„Но ови догађаји донеше ми тешко бреме, донеше ми га по други пут, у односно кратком периоду од 20 година. Први пут могао сам га носити лакше, јер сам био млађи, а сада и ако имам више искуства, имам и теже, много теже прилике. Али је воља иста, несаломљена, да га носим поштено, патриотски, са пуним осећањем дужности, и према земљи и према младом краљу, који нам је у аманет предат. Молићу се Богу, да ми на овом путу подари здравља и снаге, а Вашу преузвишеност молим за очински благослов, који није изостао никојем носиоцу патриотских задатака, а најмање Вашем искреном поштоваоцу . . . .

Јов. Ристић.“

Др. Михаило Полиш-Десанчић

Д-Р МИХАИЛО ПОЛИТ-ДЕСАНЧИЋ

Д-р. Михаило Полит-Десанчић, родио се у Новом Саду 16 јуна 1833 године, од оца Јована и матере Јулијане рођене Десанчић. Породица Полит досељена је из Цариграда у Нови Сад. Отац Политов Јован био је врло имућан човек. Мати Политова родила се у Баји од старе српске породице Десанчић. Десанчићи су једна од најстаријих српских породица и воде своје порекло из XIV века. По породичном предању један предак ове породице био је управник једнога дела Тесалије за време цара Душана. Једна песма о рошству „Михаила Десанчића“ доказује да су они постојали, после погибје на Косову, у области данашњег Санџака, одакле су дошли на Приморје, а затим се настанили у Хрватској крајини, у Костајници и Петрињи, где је д-р. Полит имао доста познатих рођака Десанчића са материне стране. То име је Полит додао своме породичном имену за успомену на своју мајку Десанчић, кад је почео да сарађује на књижевности.

Полит је свршио основну школу и три разреда гимназије у Новом Саду. Четврти разред гимназије учио је у Сегедину, али је ту прекинуо учење због револуције 1848 године. У револуцији Полит је преживео сву емиграцију са родитељима, селећи се из Новог Сада прво у Карловце, затим у Земун, Митровицу, Загреб и Беч. Његов отац био је на листи бунтовника и требао је бити на путу за Будимпешту затворен, али се бекством спасао у Беч.

Кад је Полит учио гимназију у Новом Саду поучавао га је Светозар Милетић, а после је Милетић као правник у Бечу опет поучавао Полита, кад је овај учио V и VI разред гимназије. Као гимназиста Полит је већином био у друштву Светозара Милетића, Вука Караџића, Ђуре Даничића и Бранка Радичевића. Кад је Полит завршио гимназију 1862 године, он је у Паризу слушао правне науке, па после оде у Беч где је наставио изучавање правних наука, и ту је 1861 године промовисан за доктора права и државних наука. Те године Полит је именован за почасног великог бележника у сремској жупанији и исте године је изабран први пут за посланика на хрватско-славонском сабору у Загребу за срез иришки. Кад је у Бечу формирана хрватко-славонска дворска канцеларија, Полит је 1862 године именован за секретара. Пошто се разви-

шао са шефом ове канцеларије Полит се врати 1864 године у Загреб, где је положио адвокатски испит и после био два пута биран за посланика на хрватско-славонском сабору, где је узимао живог учешћа у раду сабора и био његов секретар. Године 1867 учествовао је на свесловенском конгресу у Москви. У Варшави и у Вилни држао је говоре на руском језику, а у Петрограду 11 маја 1867 године, на великом банкету у сали Дворјанског савеза, на коме је претседавао руски министар просвете гроф Толстој, и на коме је учествовало преко 600 свесловенских делегата. Овај говор држао је Полит дуго на руском језику: о задатку Русије према словенском истоку. После овога говора Руси су на рукама одвели Полита са говорничке трибине у салу. У Москви, на универзитету, држао је Полит ватрен говор на српском језику о решењу источног питања у вези са словенством. На пријему код руског цара Александра II 14 маја 1867 године, у Царском Селу, приказао је Полита министар Толстој руском цару, који га је запитао: где научи тако добро руски и изјавио му, да је 1849 године, као наследник престола посетио српску цркву у Будимпешти. При повратку из Русије проглашени су посетиоци свесловенског конгреса велеиздајницима, и Полит је чекао неко време у Будиму како ће се свршити ствар са „московским хадијама.“ Он је помишљао на емиграцију у Србију и посетио је, ради тога, кнеза Михаила у Гастајну, да се с њим договори у случају ове емиграције. Међутим у Бечу су се предомислили и одустали од процеса. После тога наступила је у Хрватској ера дуализма, под баном Раухом, и били су расписани нови избори на основу октроисаног изборног закона. Полит је у јануару 1868 године опет изабран за посланика у Иригу, али је са посланичким друговима, због реакције банове, дао оставку и напустио сабор. Барон Раух није дао Политу да отвори адвокатску канцеларију у Загребу, због чега се он пресели у Нови Сад где је морао поново, на мађарском језику да полаже адвокатски испит и у јануару 1870 године, он је тај испит положио. Полит је 1873 године први пут изабран у Панчеву за посланика на угарском сабору. На новим изборима 1875 године, Полит је поново изабран за посланика у Панчеву. Услед тога је мађарска влада поделила панчевачки срез на двоје, а Полит се после кандидовао у другим срезовима и био је посланик на угарском сабору све до 1881 године кад је морао подлећи

владином кандидату. Тек 1906 године успела је кандидација Политова и уз велико одушевљење српских бирача, изабран је за посланика у Великој Кикинди.

Полит је играо видну улогу и на српском народно-црквеном сабору у Карловцима, где се његова реч чула и слушала.

Полит је много радио на публицистичком пољу, а мање на књижевном. Прву новелу „Вереница Црногорка“ написао је 1860 год. као секретар кнеза Данила. На Цетињу Полит се познао и спријатељио с тадашњим наследником црногорског престола, доцније краљем Црне Горе Николом Петровићем.

Када је 1885 године почео излазити у Новом Саду политички дневник „Браник“, Полит је стално сарађивао на овоме листу.

Најважнији публиковани списи Михаила Полита, јесу његове парламентарне беседе, од којих је прва књига изашла 1885 године, друга књига 1889 а трећа 1911. Полит је још писао и издао на немачком језику разне расправе. А године 1876 за време српско-турског рата, написао је опширну књигу под насловом „Die natürliche Lösung der Orientfrage am Balkan“. Ова је књига остала у рукопису, а садржи 28 отсека и додатак о *аграрном питању* у Босни. Од године 1903 Полит је био директор „Браника“. Два пута је емигрирао из Новог Сада. Први пут с матером 1848 у Беч, и други пут за време светског рата 1914 год. опет у Беч. Војне власти у Петроварадину хтеле су, да га предаду у августу 1914 године војном суду у Руми, али породица Политова сазнавши за то, још у последњем тренутку, испратила га је у Беч. За време светског рата провео је две године (1916-1918) у Пешти. Доживео је да види ослобођену и са Србијом уједињену своју Војводину, за коју је живео и целога свога века неуморно радио.

Умро је 30 марта 1920 године у кругу своје породице. Сахрањен је у *Темишвару*. Ту и данас лежи Михаило Полит, под забаченом хумком српске земље, изгубљен од погледа данашње генерације војвођанских Срба.

*

Поред Светозара Милетића, у историји политичког живота Војводине, нема човека, који је имао тако високу концепцију, тако велику личну вредност и тако видну улогу као Михаило Полит Десанчић. Са осамдесет и седам година жи-

вота Полит је не само проживео читав један велики, веома буран период српског духовног живота, већ је активним учешћем у свима важнијим покретима био један од главних носилаца оних националних идеја, које су носиле струје младе Европе. Читав тај покрет између године смрти Наполеона I и године слома Наполеона III (1821-1870) претставља и у српском народу максимум његове борбе и националних групација. Две најмаркантније личности тог периода у Војводини биле су: Светозар Милетић и Михаило Полит Десанчић. Кроз векове нико у Војводини није имао тако велику и тако јасно израђену националистичку концепцију као њих двојица. Ове две политичке личности обухватају цео проблем живота и рада ондашњих Срба. У распад аустријске монархије они су веровали и желели да га убрзају, јер су знали, да ће Аустрија и Мађарска спречити српско уједињење и решити источно питање на штету Срба изван Србије, ако споља и изнутра ојачају.

Полит је учествовао на Свесловенском конгресу, приређеном приликом етнографске изложбе у Москви 1867 год., и том је приликом изразио наду источних Словена, а наиме Срба, да Русија неће заборавити катастрофу Косова Поља и да ће ускоро испунити своју велику задаћу.

Кад су Мађари гонили и бацали у тамницу неустрашивог српског борца у Војводини Светозара Милетића, Полит га је бранио најверније и у штампи и на процесу и на угарском сабору. Његове су одбране биле тако документоване, да су тешко погађале мађарско реакционарско правосуђе. Полит је Милетића стално похађао кад је тамновао у мађарском затвору.

У духовној заједници са Штросмајером Полит је до краја живота остао ватрени поборник српско-хрватског јединства и залагао се за равноправност српског и хрватског племена, за равноправност језика српско-хрватског или хрватско-српског и наговештавао заједничку будућност Срба и Хрвата. Од тога доба почиње Политова борба противу Мађара, коју је мушки водио до ослобођења Војводине и уједињења са Србијом (1818).

Полит је у раду за ослобођење Војводине и њеном уједињењу са Србијом имао јаке везе са политичарима у Србији, као са Јованом Ристићем, Николом Пашићем и др.

Полит је једна светла фигура у новијој историји српског народа и јужних Словена.

Кроз цео свој живот Полит је водио исполинску борбу за добро и слободу своје драге Војводине. У тој борби он је био неустрашив и одлучан. Колико су од њега презали мађарски политичари види се по томе, што су изборни панчевачки срез, који је Полита бирао за посланика на угарском сабору, поделили на двоје само да би осујетили Политов избор. А кад се, после овога, Полит кандидовао у другим срезовима, влада мађарска се служила крајњим средствима само да се Полит не би појавио на угарском сабору као посланик. Говори Политови на угарском сабору својом документацијом задавали су мађарској влади и њеном шовинизму тешке ударце. Полит је до краја остао тако борбен, што му је у роду оставило светло име.

Политове везе са Штросмајером и његов рад на пољу братске заједнице Срба и Хрвата запажен је од свих родољуба оба братска народа. Он је са Штросмајером показао пут, којим треба поћи за слободу и јединство Срба и Хрвата. И на томе захвалном послу оставио је Полит у своме роду леп глас.

Змај Јован Јовановић

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

Велики српски песник Змај Јован Јовановић родио се 23 новембра 1833 године у Новом Саду. Основну школу и ниже разреде гимназије учио је у месту свога рођења; а више разреде довршио је у Халашу и Братислави. Кад је свршио гимназију почео је учити правне науке у Пешти, па је продужио у Прагу и свршио у Бечу. После се вратио у Нови Сад, где је био наскоро изабран за градског чиновника. Али књижевни рад беше га свега освојио и он даде оставку на службу и покрену књижевни лист „Јавор“. У то време се и оженио и из тога доба су му најлепше песме љубавне „Ђулићи“. Лепших љубавних песама наша књижевност досада нема. У почетку 1861 године постане надзорник Текелијанума у Пешти. Тада се у њему јави жудња за самосталним животом, па се упише на медицински факултет са кога изиђе као доктор медицине 1870 године. Још је за то време уређивао хумористички лист „Змај“, отуда му је и дошао популарни надимак. У Новом Саду живео је неко време као практични лекар, па после пређе у Панчево, где покрене нов хумористички лист „Жижу“. Ту га снађе велика жалост, умре му непрежаљена, ошлакани и опевана жена Ружа; па се одатле пресели у Карловце, где се мало задржао и оде у Футог за општинског лекара. Ту га снађе и последња жалост, умре му и последње дете Смиљка, те он остави Футог и пресели се у Нови Сад.

Године 1874 прослављена је у Новом Саду двадесетпетогодишњица његова певања. Две године доцније пређе у сремско село Каменицу као општински лекар. Затим је покренуо и трећи хумористички лист „Стармали“. А за време српских и руских ратова 1876—1878 Змај је лепо уређивао „Илустровану ратну хронику“. Змај је уређивао неко време и сатирични лист „Комарац“.

Наскоро потом преселио се у Београд, где је постао драматург Народног позоришта. Захваливши се на тој служби, одселио се у Беч, где је био практични лекар и уређивао је дечији лист „Невен“. Из Беча је опет дошао у Београд, где је живео као приватни и општински лекар. У почетку 1892 године Народна скупштина у Београду одлучи: да се Љуби П. Ненадовићу и Змају Јовану Јовановићу, док су живи, из-

даје у име народног признања за књижевни рад њихов по четири хиљаде динара годишње из државне благајне. Обојица су то примали до дана своје смрти. У јесен 1898 Змај остави Београд и оде у Загреб, где је иницијативом загребачких Срба, а учешћем изасланика из целог српства најсвечаније прослављена педесетогодишњица његова певања 13 јуна 1899 г.

У последње доба опет се вратио у своје драго село Каменицу, где је 1 јуна 1904 године преминуо и ту сахрањен уз огромно учешће захвалне му Србадије.

У историји српске књижевности угледно је место добило име Змаја Јована Јовановића. Ненародни правац певања, у коме се морадоше сломити и онако силни дарови (таленти) као што беше дар Мушицкога, није могао за вечита времена господарити у књижевној поезији српској. Поједини су се таленти стали отимати те је створена нека средина, у којој је било и јаких талената, али епоху ствара Бранко, који умире млад. Српска се уметничка поезија, после сјајне појаве Бранкове не би ни у ком случају враћала старим тоновима, али је за њено развиће права срећа што Бранкову музу прихватају Јован Јовановић и Ђура Јакшић. Застава, на којој је исписано знамење новог доба српске песме, не савија се после смрти Бранкове, она се весело лепрша у рукама двојице војвода: Змаја и Јакшића, а око ње се купила чила Србадија. Али држећи у руци својој ову заставу више од половине столећа, Јовановић је на њој не само позлатио запис, него га је попунио, извео на ширу основицу и учинио општим знамењем народним. О ономе што је Бранко у „Ђачком растанку“ само нагласио, посветио је Јовановић читаву малу литературу, поставши на тај начин и Пиртеј народни и Хафис нежних срдаца и Јувенал српске патриотске. Тај литерарно историјски значај Јовановићев завидни је део онога, што скупа чини славу његову.

Што Јовановићу као песнику највише вредности даје, то је што је он песник свога времена. Данас се иште од песника, да у његову срцу преври оно, што ври у главама најбољих људи његова времена, да је као неки претеча-песник. А Јовановић је такав песник.

Змајеве патриотске песме јесу праве песме. Свака од њих има снаге, да креи наше патриотске осећаје, тако да изгледа као звоно, које зове на богомољу, као празничко рухо.

Зато је сваки патриотски поклич Змајев био за сва српска срца снажан.

Српско срце не може пожелети лепших љубавних песама од оних, што их је Змај савио у киту мирисних „Ђулића“, којима одговарају, као пандан, тужни „Ђулићи увеоци“, у којима су изражени уздаси и очајан бол.

Змај је умео као ретко ко да кроз читав низ сатиричких песама шиба пороке пудљиваца, слабостиња и издајника.

Змај је до данас највећи дечји песник на словенском југу. У дечјим песмама он је уздизао и крепио дечју душу, богатио њихову ведрину и јачао им младалачку снагу.

Био је још један камен темељац на коме је Змај нарочито оснивао своју поетско-философску религију, а то је његово веровање, да ће идеја српско хрватског братства преживети сва искушења и бити симбол узвишених тежиња Срба и Хрвата. На ослобођењу и уједињењу раскомаданог Српства и на слози и братству Срба и Хрвата, Змај је неуморно радио кроз цео свој живот. Нарочито се овај његов патриотски рад видно истиче кад је боравио у Бечу, Новом Саду и Загребу, где је и на овом пољу патриотског рада оставио име великог човека и правог апостола југословенске идеологије.

У преводу песама из стране књижевности Змај је био ненадмашан.

По песничкој плодности и разноврсности лирике Змај превазилази све српске песнике.

Сава Грујић, ђенерал

САВА ГРУЈИЋ

ГЕНЕРАЛ

Сава Грујић, војник и политичар, рођен је у Коларима 25 новембра (по старом) 1840 године.

Родитељи су му били врло честити, али сиромашни.

Грујић је унук Карађорђевог гласовитог војводе Вула Илића, који се прославио јунаштом на Суводолу у борби са Нуман-пашином војском 1809 год.

По свршетку основне школе у месту рођења, Сава је остао код родитеља, јер се о његовом даљем школовању није могло ни мислити.

Али његова срећна звезда не беше га обишла. Ондашњи саветник Гаја Јеремић и свештеник Сава Поповић видећи у младоме Сави необичну бистрину и вољу за школом упуте га на даље школовање са њиховом помоћи.

По свршетку војне академије у Србији, Сава је био од 1861—1863 године на војним студијама у Пруској: учествовао је у Пољском устанку 1863 године.

Херцеговачки устанак под Луком Вукаловићем и бомбардовање Београда од стране Турака 1862 год. узбунило је духове по свима крајевима српским, а нарочито код српске омладине. Услед тога и млади српски официри, са којима је Грујић био у пруској војсци, дођу у сукоб са својом владом, која тада није хтела да ратује са Турском и њих девет даду оставке. После године и по кнез Михаило је вратио ове официре у војску.

Од 1864—1870 Сава је био у Русији на војним студијама и у војној служби.

Године 1870 Сава се вратио у Србију и добио службу при Крагујевачкој тополиници, али је 1873 био отпуштен из службе због својих веза са социјалистичким листом „Јавност“.

Године 1875 враћен је у службу; а у српско-турском рату био је начелник артиљерије код Черњајева и узео је виднога учешћа у борби с Турцима.

Године 1879 постављен је за првог дипломатског агента и генералног конзула Софији.

У малој предратној Србији мало је било таквих личности, нарочито војних, који су узимали тако видног учешћа у политичким животу своје отаџбине. Грујић је био слободоум-

ног духа, а најјачи његов рад пада у најбурније дане живота његове отаџбине. Пуних четрдесет година заузимао је највише положаје у својој отаџбини, као војник, државник, политичар и дипломата и увек је остао исправан, марљив и скроман што су му и његови противници признавали.

Његова виђена служба почиње крајем 1876 године, када је постао пуковник и министар војни. После је бивао посланик у Атини, Петрограду и Цариграду, претседник владе и претседник државног савета.

А године 1907 био је шеф наше делегације при другој конференцији мира у Хагу.

За ђенерала произведен је на нову 1888 годину као претседник владе. После тога бивао је још три пута претседник владе, која је трајала краће време. Напослетку био је дуже времена претседник државног савета на коме је положају пензионисан 1910 године.

Грујић је радио на војној књижевности. Његово дело о *„Реорганизацији српске војске“* прибавило му је глас једнога од најпопуларнијих војних писаца. У овој књизи Грујић је изложио новије погледе на војну организацију, са којима се нису слагали ондашњи меродавни војни кругови и због тога је Грујић (1873) био отпуштен из државне службе. Од тада је Грујић ступио у везу са младом слободоумном струјом у Србији којој је остао веран до смрти.

Поред наведеног дела о *„Реорганизацији српске војске“* Грујић је објавио још и ова дела своја: *„Организација бугарске војске;“* *„Организација румунске војске;“* *„Како је постао бугарски егзархат;“* и *„Српско-турски рат 1876—8 г.“* у четири књиге.

Због ових радова изабран је за почасног члана Српске краљевске академије наука и Руског археолошког института у Цариграду.

Познато је да Обреновићи нису били пријатељи Русије. Али млади краљ Александар Обреновић, улучи прилику, кад му отац, краљ Милан, велики приврженик аустро-угарске политике, оде из земље, да се приближи народној партији, па позва на управу земље Ђоку Симића. У жељи да се поремећени односи са Русијом поправе, ђенерал Грујић буде постављен за посланика Србије у Петрограду, где је на царском двору већ раније уживао велико поверење.

Али после тога Србијом је завладала крута реакција под

управом др. Владана Ђорђевића. И ђенерал Грујић буде опозван из Петрограда и хитно позван у Београд да се стави пред преки суд, чему се он са војничком готовошћу и тачношћу одазвао. Кад је стигао у Београд полиција га је ставила под домаћи затвор, а после десет дана протеран је из Србије. Женидба краља Александра Обреновића амнестира је све политичке осуђенике и изгнанике, па и ђенерала Грујића.

Грујић је био и велики родољуб своје земље. Кад га је пред српско-турски рат 1912 упитао један његов пријатељ да ли ће бити рата, он је живо одговорио :

„Покрет овај за слободу браће наше исто је као и одваљена стена од планине. Ко је може у путу њеном зауставити? Жалим, што због слабости и сâм не могу да узмем учешћа у скорашњој праведној борби.“

Свршетак овога рата са Турцима дочекао га је у постељи, али је он одједном скочио с постеље и дозвоа своје укућане рекавши им весело :

„Хајде да се веселимо, устали су ми сада синови из гроба.“ Породица то није разумела и забринуто га погледа, а он додаде: „Па наша браћа робови добили су живот и слободу, па зар се не треба веселити?“

Грујић је имао племениту душу. Помагао је свакога на разне начине. Али и оваква његова добра душа испила је многу жучну чашу. У књизи његова живота беше много тамних листића. Имао је да броди реку свога живота пуву шиљатих степа и бурних таласа. Али је он своју животну улогу трпељиво одиграо. Он је скромно ишао, по позиву своје отаџбине, на врховима њеним, а тако исто и скромно силазио с њих. Кад год је отаџбина тражила његове услуге, он јој се одушевљено одазивао. Он се борио и живео.

Његов неуморни рад на ослобођењу српског народа испод вековних угњетача, као и на ослобођењу и уједињењу са Хрватима и Словенцима, трајан је споменик, који је себи подигао у своме народу.

По своме широком образовању, по благости и цитомости своје нарави, по свом отменом васпитању, Грујић је освајао свуда симпатије.

На свима положајима, које је заузимао, одликовао је се преданом службом народу и отаџбини, што га је и довело до највеће почасти у земљи.

Умро је у Београду 21 октобра 1913 г., где је и сахрањен.

Милош Милојевић

МИЛОШ МИЛОЈЕВИЋ

Милош Милојевић је један од најистакнутијих и изразитих српских националних радника. Рођен у селу Црној Бари, у пређашњем округу подринском, 16 октобра (по старом календару) 1840 године. Гимназију и правне науке учио је у Београду а затим је провео у Москви три године на историско-филозофском факултету.

За време свога школовања у Москви Милојевић је уочио неодређеност службене Србије у вођењу просветне политике, као и непознавање стварних прилика српских од руске стране, што неминуовно мора донети тешке последице српским националним интересима. Године 1866 изашао је у „Световиду“ Милојевића чланак: „Пропаганде у Турској“. У томе својем чланку Милојевић је оштром критиком шибао национално-пропагаторске погрешке службених српских кругова. И умало га зато неогласише политичким преступником или човеком растројена духа.

Милојевић је у Београду скупљао око себе Србе, раднике, из Старе Србије и Македоније склапао са њима пријатељство и учвршћивао везе, помоћу којих би могао и сâм лично обићи њихове крајеве. Он је то и постигао и јавно се као први српски путник по тим земљама. Путовао је прерушен: сад је био мајстор зидар, сад молер, који је ступао у погодбу за израду црквених живописа; а где је и кад требало јављао се и правим именом и смером својим.

О томе путовању, у пратњи само једнога друга, у оделу старосрбијанском а оружан и јавно и тајно, вели на једном месту: „Никоме на свету, па и највећим непријатељима и душманима нашим, не желим овакво путовање с овим осећајима и под овом влашћу“. Непријатности с којима се сусретао и борио на својем путу по Старој Србији и Македонији оцртавају се у горњим речима Милојевића.

По повратку Милојевић се јавио својим познаницима у тим крајевима штампаном књигом. Изашле су од њега три свеске „Песама и обичаја укупног народа српског“, у којима је грађа из крајева које је он обишао. Те су књиге тамо радо примане и у сласт читане. Људи су се скупљали по домовима око читача као око гуслара и гугали речи које читач изговара; смешили се од милине, поносили се што се налази

у књигама оно што се и у њих пева; описују се обичаји како се и у њих врше. Такав рад Милојевића уливаше тамошњем српству наду на бољу будућност, веру у ослобођену браћу која раде на њиховом ослобођењу.

За време српско-турског рата 1876—1878 Милојевић је био на бојном пољу као вођ добровољаца, учинивши лепих услуга својим раније ухваћеним везама с неослобођеном браћом.

Милојевић је од 1865 године до октобра 1868 године сâм радио на пропаганди српске мисли, којој је био посветио сав свој живот; а отада је тај посао радио један мали одбор, коме је опет Милојевић био душа. Рад овога одбора био је mudar и пун такта; он је познавао прилике политичке украјевима где су отваране основне школе и слате књиге и радио је ретким разумевањем постављеног му задатка. Разуме се да би успех био потпун да се много раније радило у правцу овога одбора и у том случају истакло би се питање о вастављању пећке патријаршије и омела би се установа егзархата у Цариграду.

Рад Милојевића на националном пољу огроман је и неоспоран. Ниједан српски интелектуалац ни пре нити после њега није са толиким заносом и пожртвовањем развио пропагандистички рад за српску народну ствар и његово ослобођење.

Осим живе речи, која у сврху пропаганде много значи, Милојевић је и штампаном књигом, преко својих поузданих познаника, вршио успешно националну пропаганду у крајевима где је Србима туђин господарио. Он је прикупљао народне умотворине из тих неослобођених српских крајева, па је то средио и штампао у књиге и те је књиге слао Србима у тим крајевима, који су се поносили кад су их читали. То је било најуспешније средство за пропаганду, које је будило народну свест и уливало наду у лепшу будућност.

„Милојевић је много писао и, нема спора, све што је радио има вредности као агитациони апарат. Нема сумње, да се грешило, што се на тај његов рад гледало очима критичких научника, јер је он по својој плахој, агитаторској, природи видео много што шта од онога чега нема. Не појединости већ општи смер рада његова ваља посматрати и оценити. У томе је случају Милојевић самостална и знаменита појава, човек који је унео међу своје савременике нов један рад,

који је кориговао једну њихову крупну погрешку и попунио осетан недостатак.“¹⁾

Милојевић је умро 24 јуна 1897 године. Његова смрт забележена је овим речима: „Једна звезда на српском небу утрнула је. Она беше необичнога сјаја, те, иако звезда, осветљаваше далеку... далеку прошлост народа српског, осветљаваше тамне кутове простране отаџбине Србинове, и на тој светлости ми познадосмо што нисмо познавали, видесмо браћу нашу, српски народ „у свој Србији од изнад Калоче и Морина па до Белог Мора, и од сињег Јадранског Мора па до реке Алте, Осме и доње Марице“.

Звезда се угасила, али њена светлост још доири до нас и дуго ће и дуго светлити — као што и зраци с некретница долазе до нас, и ако су звезде можда још пре неколико векова угашене... утрнуле“.

Ова необична звезда необичнога сјаја на српском небу — беше Милош Милојевић.

---

¹⁾ Знаменити Срби XIX века.

4

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. ИСТОРИЈА БЕОГРАДСКИХ СВЕТИЊА: ХРИШЋАНСТВО, ЈУДАИЗАМ, ИСЛАМ
Зоран М. Јовановић
Београд: Службени гласник, 2017.
2. ЛЕКСИКОН БЕЗБЕДНОСТИ
Мило Бошковић
Београд: Службени гласник; Нови Сад: Правни факултет, 2017.
3. НОВОГОВОР: ПРИЛОЗИ РАЗУМЕВАЊУ ДУХА ТРАНЗИЦИОНИХ ВРЕМЕНА
Милан Милошевић, Александар Тирић
Београд: Службени гласник, 2017.
4. ЕРОТСКО У РОМАНИМА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ
Јелена Панић Мараш
Београд: Службени гласник: Учитељски факултет, 2017.
5. SAVREMENE IP MREŽE: ARHITEKTURE, TENNOLOGIJE I PROTOKOLI
Мирјана Д. Стојановић, Владанка С. Аћимовић Распоповић
Београд: Академска мисао, 2012.
6. КОМЕНТАР ЗАКОНА О ОБНОВИ НАКОН ЕЛЕМЕНТАРНЕ И ДРУГЕ НЕПОГОДЕ: СА УПУТСТВИМА ЗА ПРИМЕНУ И УПРАВНОСУДСКОМ ПРАКСОМ: ПРЕМА СТАЊУ ЗАКОНОДАВСТВА ОД 1. СЕПТЕМБРА 2017. ГОДИНЕ
Зоран Лончар, Милан Марковић
Београд: Службени гласник, 2017.
7. НА ХАЦИЛУКУ: ПРИЧЕ И ПУТОПИСИ О ХРАМОВИМА И ДУХОВНИЦИМА
Григорије Божовић
Београд: Службени гласник, 2017.
8. DOWNLOAD: ЕСЕЈИ
Предраг Брајовић
Београд: Службени гласник, 2017.
9. СТАЛНИ ПЕСНИЧКИ ОБЛИЦИ СРПСКОГ НЕОСИМБОЛИЗМА
Сања Париповић Крчмар
Београд: Службени гласник, 2017.
10. АНЂЕО ИСТОРИЈЕ
Валтер Бењамин
Београд: Службени гласник, 2017.
11. ОБЛИЦИ ГЛИНЕ
Емброуз Бирс
Београд: Службени гласник, 2017.
12. ТРИ БРАТА И МАРИЈА
Марина Костић
Београд: Службени гласник; Ужице: Народни музеј Ужице, 2017.

13. СВЕ ШТО САЗНАЈЕМО САЗНАЈЕ НАС: У СПИРИТУАЛНОМ ЖИВОТУ
Мајстор Екхарт
Београд: Службени гласник, 2017.
14. КЊИГА ЗАГРЉАЈА
Едуардо Галеано
Београд: Службени гласник, 2017.
15. САВРШЕНА СТРОГОСТ: ГЕНИЈЕ И МАТЕМАТИЧКИ УСПЕХ
СТОЛЕЋА
Маша Гесен
Београд: Службени гласник, 2017.
16. ЗАПИСИ О ВАСКУ ПОПИ
Борислав Радовић
Београд: Службени гласник, 2017.
17. НЕЗАСИТОСТ
Стањислав Игнаци Виткјевич
Београд: Службени гласник, 2017.
18. ШИРОМ ОТВОРЕНИХ ОЧИЈУ: ЕСЕЈИ О УМЕТНОСТИ
Џулијан Барнс
Београд: Службени гласник, 2017.
19. БОЈА ПРОЛАЗНОСТИ СТВАРИ: ДНЕВНИК САМОЋЕ
2007–2012
Видосав Стевановић
Београд: Службени гласник, 2017.
20. ВИНАВЕРОВА КЊИЖЕВНА РЕПУБЛИКА
Жарка Свирчев
Београд: Службени гласник, 2017.
21. НАЦИОНАЛНО БРЕНДИРАЊЕ
Светислав Миловановић, Марио Лукиновић
Београд: Службени гласник, 2017.
22. ЛАЖНИ ИНДИЈАЦ
Абас Хидер
Београд: Службени гласник, 2017.
23. КЊИГА О ФИЛОЗОФУ
Фридрих Ниче
Београд: Службени гласник, 2017.
24. ЛЕКSIKОН ЉУБАВИ И СЕКСУАЛНОСТИ
Љубомир Ерић
Београд: Службени гласник, 2017.
25. НАШЕ СУ САМО РЕЧИ
Милан Ружић
Београд: Службени гласник, 2017.

26. НЕОШТРИНЕ
Сања Савић
Београд: Арете, 2016.
27. ЗЕМЉА 2.0
Ана Марија Грбић
Београд: Арете, 2017.
28. ВЕЧЕ У КЛУБУ
Кристијан Гаји
Београд: Арете, 2015.
29. НИЈЕ ТО НИШТА
Марко Ђорђевић
Београд: Арете, 2016.
30. НЕШТО ДИШЕ У МОЈОЈ ТОРТИ
главни и одговорни уредник Нина Гуглета
Београд: Арете, 2016.

PREPORUČUJEMO

1. Sergej Kara-Murza: **DEMONTAŽA NARODA** / Beograd: Informatika; Prevodilačka radionica Rosić, 2015.

Preuzeto sa sajta: <http://izdavastvo.informatika.com/edicije/demontaza-naroda/>

Sergej Kara-Murza

Sačinjavanje „projekta budućnosti“ i izlaz iz sadašnje krize odvijajuće se srazmerno novom sklapanju naroda od većine stanovništva uz vaspostavljanje njegovog kulturnog i svetonazornog jezgra. Već je očigledno da će se to vaspostavljanje svetonazornog jezgra odvijati uz kontinuitet istorijskog civilizacijskog puta Rusije.

Opis

Nastavljajući kretanje po putu zadatom reformama Gorbačova i Jeljcina, Rusija se tako duboko zaglibila u krizu da se sada može raditi samo o revolucionarnom kidanju nastalih vrzinih kola.

Pod revolucionarnim dejstvima ovde se podrazumevaju ciljani programi usmereni na brzu i duboku promenu društvenih institucija koje su tokom reforme bile nastrojene (ili su se „samonastrojile“) na demontažu rusijskog naroda i institucionalnih matrica životnog ustrojstva Rusije. Vrsta i tehnologija takvih revolucija predstavljaju temu posebnog razgovora.

Ako se taj revolucionarni projekat bude ostvarivao u režimu sadejstva a ne protivdejstva sa vlašću i državnim aparatom, onda će kriza biti prevaziđena bez teških potresa. U suprotnom će doći do sukoba raznih delova društva sa vlašću i međusobno – i proći ćemo novi krug spirale haosa.

Gradani kojima je neprihvatljiv gubitak...

...državne, ekonomske i kulturne nezavisnosti Rusije čine ogromnu većinu stanovništva. Ali ona je pocepana i neorganizovana, naš narod je tokom godina reforme bio „demitiran“, rasut. Ipak se zajednica građana koja ima obeležja rusijskog državotvornog naroda može preporoditi u kratkom roku. Ona je gotovo sazrela za to i samo čeka „okidač“, idejnu i organizacionu matricu, pa da njeno kristalizovanje i sklapanje započne. Ta većina čini rastresitu, ali ipak zajednicu – nezavisno od socijalnog položaja, uzrasta i nacionalnosti ljudi koji je čine. Raskol koji se u Rusiji odigrao uglavnom nije prošao po tim linijama podele – prepreke nastale na tim linijama nisu nesavladive. Do liberalne Reformacije Rusije (poput protestantske Reformacije u Zapadnoj Evropi) nije došlo. I liberalizam, i demokratija, i tržište u Rusiji gradiće se na suštinski drugačijim osnovama nego na Zapadu. Uostalom, isto se dešava i u svim drugim civilizacijama koje su preživele ekspanziju Zapada u Novo doba.

2. Sergej Kara-Murza: **MANIPULACIJA SVEŠĆU** / Beograd: Vesna-info; Prevodilačka radionica Rosić, 2011.

Preuzeto sa sajta: <http://izdavastvo.informatika.com/edicije/komplet-manipulacija-svescu-demontaza-naroda/>

Izuzetna vrednost *Manipulacije svešču* jeste u tome što Sergej Kara-Murza kroz praktične primere pokazuje kako se, upornom manipulacijom, posredstvom javnih glasila (televizija, radio, štampa), kao i svih drugih brojnih raspoloživih načina, vrši osvajanje mozgova ljudi i njihovo svodenje na puku gomilu koja slepo sluša naredbe svoje pseudopolitičke i ostale elite.

Ruski doktor istorije i metodologije, ali i magistar hemije, Sergej Georgijevič Kara-Murza, dovršio je, na početku poslednje godine prošlog veka, svoju obimnu i iz najmanje dva veoma bitna razloga jako značajnu sociološko-psihološku studiju *Manipulacija svešču*. Osnovni značaj te knjige je u tome što se može koristiti kao neka vrsta praktičnog udžbenika, bilo u negativnom – ukoliko je primenjuju manipulatori, ili pozitivnom smislu – ako služi za odbranu od političke prevare i mešetarenja. Knjiga je važna i zbog širine i dubine zahvata u obradi zadate teme, jer se bavi političkim i drugim manipulacijama u raznim društvenim uređenjima i okolnostima. Kara-Murza u završnom delu svoje knjige, istina, navodi da ona nije „priručnik za praksu manipulisanja“, već prvenstveno sadržaj na osnovu koga svaki čitalac može razmisliti o sopstvenom izboru.

Svet se sada, prema mišljenju Kara-Murze, batrga „između dve vrste životnog ustrojstva“, od kojih jedno jača i ide ka stanju kada ljudsko društvo više neće ni imati bilo kakvog izbora. On dalje objašnjava da će se svet, ako u njemu prevlada rastuća manipulacija svešču, pretvoriti u civilizaciju s ogromnom količinom „stručno“ vođene mase i uskom elitističkom manjinom koja odlučuje o svemu. Konačna pobeda takve opcije zanačila bi, kako ukazuje Kara-Murza, na našoj planeti i u ne tako dalekoj budućnosti, potpunu prevlast manipulacije svešču, kao osnovnog sredstva apsolutne kontrole i vlasti.

3. Grigorij Čhartišvili: **PISAC I SAMOUBISTVO: Monografija** / Beograd: Informatika, 2016.

Preuzeto sa sajta: <http://izdavastvo.informatika.com/edicije/pisac-i-samoubistvo/>

Knjiga Grigorija Čhartišvilija (svetski poznatog danas pod pseudonimom Boris Akunjin) posvećena je istraživanju jednog od najdramatičnijih problema čovečanstva – fenomenu samoubistva. Istražujući istorijski, pravni, religiozni, etički, filozofski, kao i druge aspekte „najgoreg od svih grehova“, knjiga naročitu pažnju posvećuje sudbinama pisaca-samoubica – ne samo zato što pisce svrstava u takozvanu grupu „povećanog suicidalnog rizika“ već i zato što je homoscribens najpogodniji za opis odlika homo sapiensa. Poslednji deo knjige – Enciklopedija literaturicida sadrži 363 biografske odrednice o piscima koji su dobrovoljno napustili život.

Samoubistvo je događaj koji je mnogo više raprostranjen i uobičajen nego što se to mnogima od nas čini. Verovatno svako od čitalaca ima rođaka, prijatelja ili makar poznanika koji je dobrovoljno napustio život. Svakodnevno se oko 1200 stanovnika Zemlje ubije, a još sedam i po hiljada pokuša da to uradi. U statistici smrti razvijenih zemalja suicid je ispred ubistva i malo zaostaje za saobraćajnim nesrećama...

Jedno od nedavnih sociopsiholoških istraživanja čitavo čovečanstvo deli na pet suicidoloških kategorija:

- ljudi koji nikada ne pomišljaju na samoubistvo;
- ljudi koji ponekad razmišljaju o samoubistvu;
- ljudi koji prete da će izvršiti samoubistvo;
- ljudi koji pokušavaju da izvrše samoubistvo;
- ljudi koji izvršavaju samoubistvo.

Ne nadam se da ću srećnike koji pripadaju prvoj kategoriji zainteresovati za ovu knjigu. Ona je posvećena svima ostalima koji čine četiri petine čovečanstva.

4. Dušan Stojnov: **PSIHOLOGIJA LIČNIH KONSTRUKATA: Uvod u teoriju i terapiju** / Novi Sad: Psihopolis institut, 2010.

Preuzeto sa sajta: <https://psihopolis.edu.rs/knjiga/psihologija-licnih-konstrukata/>

Ako vam se sviđa u kakvom svetu živite, da li znate da i vi sami nesvesno doprinosite tome? Da li znate da su ljubav, sreća, zdravlje, bogatstvo, prijateljstvo, uspeh... konstrukti koje različiti ljudi različito definišu? Znate li da promena stvarnosti započinje promenom konstrukta? Želite da znate kako promeniti svoje ili tuđe lične konstrukte?

- Stvarnost – objektivna ili subjektivna?
- Osvestite svoju ličnu konstrukciju sebe, drugih i sveta.
- Otkrijte koliko nesvesno uređujete svoje međuljudske odnose kako bi ih uklopili u vaše konstrukte.

5. Zoran Milivojević: **RODITELJOVANJE: O optimalnom vaspitanju: Tekstovi o vaspitanju iz „Politike”** / Novi Sad: Psihopolis institut, 2017.

Preuzeto sa sajta: <https://psihopolis.edu.rs/knjiga/roditeljovanje/>

Zašto se vaspitanje ne može svesti na pružanje ljubavi? Kako napraviti balans između ljubavi i discipline? Kako odgajati dete da postane funkcionalni odrasli – samo su neka od pitanja kojima se bavi, ali i na koja nudi moguće odgovore dr Zoran Milivojević, psihoterapeut, u knjizi u kojoj su sabrani tekstovi koje autor već godinama, preciznije od marta 2009, objavljuje u *Politici*. Kako postoji posebno zanimanje roditelja za autorove tekstove na temu vaspitanja dece, izdavač se odlučio da upravo kolumne koje se tiču problema vaspitanja i odnosa roditelja i dece sabere u posebno izdanje i da ga ponudi onim čitaocima koje zanima isključivo ova tema. U knjizi se, na jednom mestu, nalazi izbor tekstova o vaspitanju koje je objavljivao u *Politici* 2009–2017.

Autor naglašava da glavni zadatak roditelja jeste da pripreme dete za samostalni život u ljudskom društvu – da ga socijalizuju i podstaknu samostalnost. Knjiga sadrži predgovor izdavača, kao i dodatak sa autorskim tekstom dr Milivojevića *Telesno kažnjavanje dece – da, ali razumno*.

Ovo je četvrta knjiga u kojoj su sabrane Milivojevićeve kolumne objavljivane u *Politici* – prvo je objavljena knjiga [*Uloviti ljubav*](#) sa tekstovima od marta 2009. do septembra 2011, druga knjiga [*Psihologike svakodnevnog života*](#) sadrži tekstove objavljivane od septembra 2011. do septembra 2014, a u knjizi [*Psihologički spisi*](#) tekstovi su objavljivani od septembra 2014. do septembra 2017.

- Zašto je najvažnije naučiti dete da ono i njegovi postupci nisu isto?
- Kako dete naučiti da poštuje i sebe i druge?

- Zašto je nemoguće izbeći konflikt roditeljeve i detetove volje?
- Kako dete odgovoriti da postane funkcionalni odrasli?
- Kako se postaviti prema tinejdžeru?

Izuzetno praktična knjiga, dobar vodič za roditelje.

*Prof. dr Jovan Mirić, psiholog,
redovni profesor na Odeljenju za psihologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu*

6. Zoran Milivojević: **PSIHOLOGIČKI SPISI: Kolumne iz dnevnog lista „Politika”** / Novi Sad: Psihopolis institut, 2017.

Preuzeto sa sajta: <https://psihopolis.edu.rs/knjiga/psihologicki-spisi/>

U trećoj knjizi sabranih tekstova koje je Milivojević objavljivao u dnevnom listu *Politika* nalaze se tekstovi objavljeni od septembra 2014. do septembra 2017. Baveći se različitim aktuelnim pitanjima i važnim životnim temama s kojima se svakodnevno susrećemo autor već skoro deset godina piše prave male „psihoterapeutske tekstove“ koji nam pomažu da bolje razumemo sebe, druge i društvene pojave. Vođen idejom da kratki i jasno napisani tekstovi mogu pomoći čitaocu da se orijentira i nađe izlaz iz problema savremenog življenja, utemeljio je socijalnu psihoterapiju, koja koristi medije kako bi terapijske poruke doprle do šire publike. Cilj ovih poruka je da ispravi naše logike izgrađene oko pogrešnih uverenja – iracionalne psihologije.

Pre ove knjige sabrane kolumne su objavljene u knjigama *Uloviti ljubav* sa tekstovima od marta 2009. do septembra 2011, u knjizi *Psihologike svakodnevnog života* sa tekstovima od septembra 2011. do septembra 2014, a u četvrtoj knjizi *Roditeljovanje – O optimalnom vaspitanju* na jednom mestu, sabrani su svi tekstovi u kojima se Milivojević bavi problemima vaspitanja objavljeni od marta 2009. do septembra 2017.

- O ljubavi i vezama, deci i roditeljima, osećanjima, svakodnevnim životnim problemima.
- Tekstovi koji dokazuju da je svako ljudsko ponašanje logično – psihologično.
- Kako nam „psihologike“ mogu pomoći da bolje razumemo sebe, druge i društvene pojave?
- Šta ima u tekstovima zbog kojih autora na Fejsbuku prati 140 hiljada ljudi?

Milivojević je stručnjak sa izvanrednim talentom da kompleksne psihološke fenomene veoma jasno i tačno približi čitaocu.

Dr Ivan Nastović, psiholog i psihoterapeut

7. Ričard H. Smit: **ZLURADOST: Šadenfrojde: Tamna strana ljudske prirode** / Novi Sad: Psihopolis institut, 2017.

Preuzeto sa sajta: <https://psihopolis.edu.rs/knjiga/zluradost/>

Svet je iz nemačkog jezika „pozajmio“ reč *šadenfrojde* (Schadenfreude) koja sve više ulazi u univerzalnu upotrebu, jer ne postoji odgovarajuća engleska reč. Spajanjem dve reči: *Schaden* koja znači *zlo, šteta* i *Freude* koja znači *radost* nastala je ova kovanica koja najpreciznije odslikava jednu tamnu stranu ljudske prirode – radovanje tuđoj nesreći. Izuzetno važna i potrebna knjiga koja postavlja glavno pitanje: da li živimo u doba epidemije zluradosti?

Tema koju autor pronosi kroz celu knjigu jeste da nevolje koje pogađaju druge mogu da nam donesu radost jer ponekad imamo korist od tih nevolja – više nego što smo toga svesni ili želimo da priznamo.

Naglasio je i da, koliko god bilo prirodno osećati *šadenfrojde*, tj. zluradost, većina nas nije sasvim sigurna da treba da je osećamo, ili bar da priznamo da je osećamo. Knjiga obiluje navođenjem i tumačenjem brojnih primera otvorene i prikrivene zluradosti u savremenom društvu – u politici, sportu, zabavi, religiji, kao i u rijaliti programima. Veoma slikovito i detaljno autor je sve pojavne oblike zluradosti objasnio na primerima sudbina Tajgera Vudsa, Salijerija, Hitlera, Linkolna, Vizentala, Marije Stjuart...

- Da li živimo u doba epidemije zluradosti?
- Kakvu dobit imaju zluradi? I zašto neko uživa u našoj patnji?
- Kakav je odnos pravde i zluradosti?
- Da li postoje zaslužene ljudske nesreće?
- O zluradosti u književnosti, sportu, politici, zabavi, religiji...

Ma koliko se trudili da nemamo neprijatelje, njih je nemoguće izbeći. Odlična knjiga o prepoznavanju i razumevanju zluradosti – pouzdanog znaka neprijateljstva.

*Dr Zoran Milivojević, psihoterapeut,
autor knjige Emocije*

5

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ
ЗА ПЕРИОД АВГУСТ–СЕПТЕМБАР 2018. ГОДИНЕ**

1. ЧУДАН ОСЕЋАЈ У МЕНИ: ПРИЧА О ЖИВОТУ БОЗАЦИЈЕ МЕВЛУТА
КАРАТАША, ЊЕГОВИМ ДОЖИВЉАЈИМА, САЊАРИЈАМА И
ПРИЈАТЕЉИМА И СЛИКА ИСТАНБУЛСКОГ ЖИВОТА ИЗМЕЂУ 1969.
И 2012. ГОДИНЕ ВИЂЕНА ОЧИМА МНОГИХ ЛИЦА
Орхан Памук
Београд: Геопоетика, 2015.
2. ЧОВЕК ПО ИМЕНУ УВЕ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2017.
3. ПАРИЗ
Едвард Радерфурд
Београд: Лагуна, 2017.
4. КАД ЈЕ СВЕТ ИМАО БРКОВЕ
Ана Радмиловић
Београд: Лагуна, 2011.
5. ИГРА АНЂЕЛА
Карлос Руиз Сафон
Београд: Чаробна књига, 2008.
6. АХИЛЕЈЕВА СМРТ
Борис Акуњин
Београд: Информатика, 2004.
7. БЕОГРАД ИСПОД БЕОГРАДА
Зоран Љ. Николић
Београд: Лагуна, 2014
8. ДЕВОЈКА ИЗ БРУКЛИНА
Гијом Мусо
Београд: Вулкан издаваштво, 2016.
9. ХИРУРГ
Тес Геритсен
Београд: Лагуна, 2008.
10. КРВ НА СНЕГУ
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2017.